

Euskal ordenamendu zibilaren eraketa

Mikel Mari KARRERA EGIALDE

Aurkibidea: I. Espainiako zuzenbide zibilaren eraketa.-1. Zuzenbide zibila Espainiaren eraketan.-2. Foru-sistematik konstituzio-sistemara: kodeketa.-2.1. Kodeketaren oinarriak eta printzipioak.-2.2. Kodeketa-prozesua Espainian.-3. Egungo konstituzio-sistemaren aurrekari zuzena: Bildumak.-**II. Euskal zuzenbide zibilaren eraketa.**-1. Arazo terminologikoa.-2. Arabako zuzenbide zibila.-3. Bizkaiko zuzenbide zibila.-4. Gipuzkoako zuzenbide zibila.-5. Beste euskal lurraldeak.-6. Kodeketaren eragina.-6.1. Euskal lurraldeek kodeketan parte hartzea.-6.2. Eranskina egiteko ahaleginak.-6.3. Bilduma egiteko prozesua.-6.3.1. Bizkaiko eta Arabako Bilduma.-6.3.2. Nafarroako Bilduma edo Foru Berria.-6.3.3. Gipuzkoako ohiturak.

I. Espainiako zuzenbide zibilaren eraketa

1. Zuzenbide zibila Espainiaren eraketan

Ordenamendu zibila Espainian	
Eratzea	Bilakaera historikoa
Kodeketa prozesua	Aurrekariak
Kode Zibila	Eranskinak - Bildumak
Konstituzioa 1978	Zuzenbide zibil autonomikoak

Spainian gaur egun indarrean den ordenamendu zibilak badu ezaugarri esanguratsu bat inguruko herrialdeekin alderatuz gero: «aniztasuna», hau da, hainbat ordenamendu zibil indarrean dira batera. Alde batetik, Estatuko zuzenbide zibila, zeina osatzen dute Kode Zibilak eta gai zibilak (erregistro zibila, errentamenduak, jabetza horizontala eta abar) arautzen dituzten legeek. Zuzenbide hori estatuko botere legegileak ematen du eta, modu zuzenean edo, agian, ordezeko moduan, estatuaren lurralde guztian aplikatzen da. Horren ondoan, badira hainbat zuzenbide zibil autonomiko (Aragoikoa, Balear Irletakoa, Euskal Autonomiakoa, Galiziakoa, Kataluniakoa eta Nafarroakoa), beren «lurraldean» bakarrik aplikagarri izan eta bertako «auzokotasuna» duten pertsonen gain eragina dutelarik.

Egoera horren zergatia, lurraldeek bizi izan duten historian aurkitzen da. Mende askoren zehar, erreinu musulmanak eta kristauak elkar topo egiten zuten garaietan, erreinu ugari osatu ziren eta asko desagertu ere bai. Erreinu independente ugari elkarren ondoan egonik, bakoitzak bere zuzenbidea garatzen du eta, ondorioz, Espainia osatuko duten lurraldeetan ordenamendu zibil desberdinak agertuko dira.

Nagusienak hauek:

Aragoi	<i>Fueros de Jaca, Daroca y Teruel</i>
	1247 <i>Compilación de Huesca</i>
	1437 <i>Observancias</i>
	1552 <i>Recopilaciones (Cuerpo de Fueros, Observancias y Actos de Corte)</i>
Gaztela	<i>Fueros Juzgo y Real</i>
	1348 <i>Ordenamiento de Alcalá</i>
	1505 <i>Leyes de Toro</i>
	1567 <i>Nueva Recopilación</i>
	1805 <i>Novísima Recopilación</i>
Katalunia	<i>Usatges o usos</i>
	1495 <i>Compilación</i>
	1588 <i>Compilación</i>
	1704 <i>Constitucions y altres Drets de Catalunya</i>
Mallorca	1663 <i>Recopilación Privada de Antonio Moll</i>
Nafarroa	<i>Fueros de Estella, Tudela y Val de Funes</i>
	1330 <i>Fuero General</i>
	1716 <i>Novísima Recopilación</i>
Valentzia	1240 <i>Costum o Furs</i> (Hiriburuko zuzenbidea)
	1261 <i>Costum o Furs</i> (Erreinuko zuzenbide orokorra)
BIZKAIA	1452 <i>Fuero Nuevo</i>

Gorabehera asko bizi izan ondoren, erreinu eta lurralde guztiak bi Koroari hauetan biltzen dira: Aragoikoan, erreinu ziren Aragoi, Valentzia eta Mallorca, eta printzipe-herri zen Katalunia; Gaztelakoan, berriz, gainerakoak, eta beranduen Nafarroa 1521ean konkista bidez. Ezaguna denez, XV. mendean Errege Katolikoek (Aragoiko Fernandok eta Gaztelako Isabelek) ezkontza burutu ostean, bi koroak monarkia bakarrera elkartzen dira. Ezkontza horretatik sortutako oinordekoaren esku bakarrean bilduko dira lurralde guztiak, baina horrek ez du ekartzen zuzenbide bakarrera meneratzea lurraldeko biztanle guztiak; aitzitik, koroa kudeatzeko administrazio-organo komunak ezartzen badira ere, erreinu bakoitzak bere ordenamendu juridikoa indarrean izango du eta, gainera, lege berriak emateko organoek ere (botere legegileek) bizirik segituko dute XVI eta XVII. mendeetan.

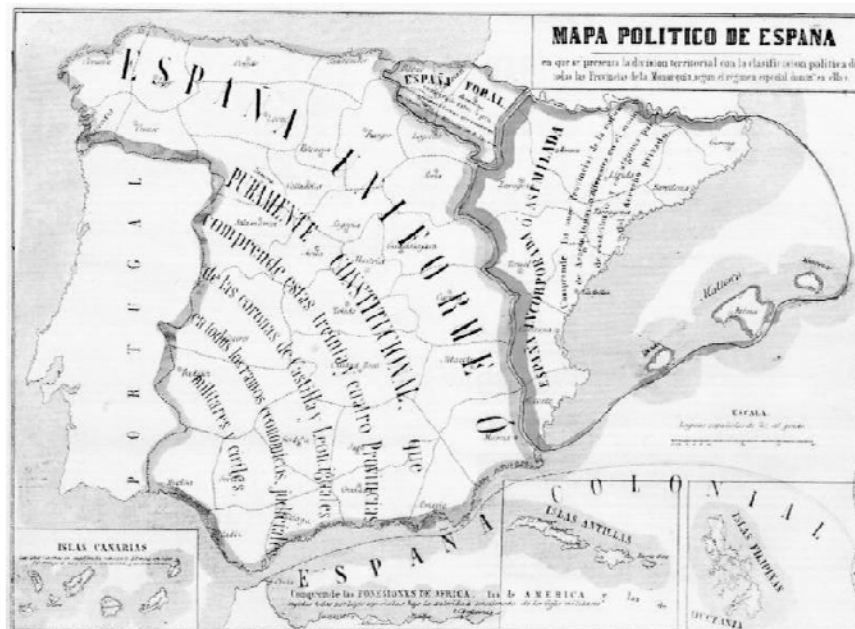
Mende aldaketarekin batera, 1700. urtean oinordekorik utzi gabe hil zen Austria Etxeko azken Erregea, hau da, Felipe IV.aren semea zen Carlos II.a (*El Hechizado*). Hutsuneak Oinordetza Gerra izena eman zitzaion lehiari hasiera eman zion, haren erregetza hartu nahi baitzuten Borboi etxeko Felipek (Frantziako Luis XIV.aren bilobak) eta Austria etxeko artxiduke Carlosek. Jakina denez, Frantziako hautagaiak irabazi zuen guda eta, Felipe V.a izena harturik, borboitarren dinastia errotu zen Espainian. Horrek funtsezko aldaketa ekarri zuen ordenamendu juridikoari begira, Frantzian ezarria zen joera zentralizatzailea nagusitu zelako, hau da, Espainian indarrean zen aniztasun politikoa eta juridikoa ezabatzeko bidea ireki eta, Gaztelako zuzenbidea oinarri harturik, araudiak bateratzeko asmoari ekin zitzaion; hain zuzen ere, Errege berriak Gaztelatik jaso zuen laguntzarik sendoena eta, gainera, Gaztela zen lurralderik zabalena.

Zentralizatzeko-prozesu hori gauzatzeko, gerran laguntza nori eman izan zioten kontuan hartu zuen Errege berriak. Aragoiko Koroa osatzen zuten lurraldeak (Aragoi, Valentzia, Katalunia eta Mallorcak) Austria etxeko artxiduke Carlosaren alde borrokatu zuten. Horregatik, Felipe V.ak Gaztelako antolamendu administratiboa nahiz judiziala ezarri zien eta, gainera, Gaztelako zuzenbide publikoa aplikatu; beraz, lurralde guzti horiek berezkoa zuten egituraketa eta «zuzenbide publikoa» galdu zuten. Era berean, Aragoiko eta Valentziako «zuzenbide zibilak» ere baliogabetu zituen (1707ko ekainaren 29ko Dekretua); Kataluniakoak eta Mallorcakoak, aldiz, indarrean segitu zuten.

Gerora, Aragoi lurraldeak zuzenbide zibila berreskuratu zuen berriro (1711ko apirilaren 3ko Dekretua: «*Decretos de la Nueva Planta*»); Valentziak ez ordea. Azken batean, Aragoiko, Kataluniako eta Mallorcako ordenamendu zibilak bizirik iraun zuten, baina, organo legegileak ezabatu zirenez, haiek berritzeko edo eguneratzeko aukerarik gabe geratu ziren, hau da, ordenamendu zibil haiek zeuden horretan «fosilduta» utziko dira.

Arazo forala ikuspegi historikotik	
XIII-XVII	Bateratze-prozesua egoteko oinarria 1469-1707: Espainiaren bateratze dinastikoa
XVIII	Bateratzea burutzeko erabakiak: foru-zuzenbideak proiektu politikoaren «biktima» izango dira 1700-1714: Oinordetza Gerra = <i>Decretos de Nueva Planta para la Corona de Aragón</i> - botere legegilea galtzea - eutsi/berrezartzen dira zuzenbide pribatuak Aragoian (1711), Mallorcan (1715) eta Katalunian (1716) - Valentzia zuzenbide pribaturik gabe geratzen da

Araba, Bizkaia, Gipuzkoa eta Nafarroa lehen borboiaren alde agertu ziren gudan eta, horregatik, zentralizatzeko-prozesutik kanpo geratu ziren, berezko izaerak eta botere publikoek indarrean segitu zutelarik. Beren autonomia politikoa, zuzenbide publikoa (araudi politikoa, administratiboa eta tributarioa), zuzenbide pribatua eta organo legegileak (Araban, Bizkaian eta Gipuzkoan Batzar Nagusiak, eta Nafarroan Gorteak) bizirik iraun zuten XIX. mendera sartu bitartean.

Baina, lehen gertatu zen antzeko egoera (erregearen oinordetza arazoa) eratorri zelarik Fernando VII.a hiltzean, oraingoan alderdi galtzailearen alde azaldu ziren euskal lurraldeak. Horrela, lehen karlistada amaitu ostean, Isabel II.aren erregetzan beren autonomia politikoa eta botere legegilea galdu zuten lau lurraldeek (Nafarroak, 1841eko abuztuaren 16ko Lege bidez; eta baskongada probintziek, 1841eko urriaren 29ko Dekretu bidez). Zuzenbide pribatua (zibila) indarrean utzi zen ordea, lehen aipatu diren lurraldeetan gertatu ohi zen bezala, berritzeko eta eguneratzeko aukerarik gabe.

Lehen Karlistada: Carlos Mª Isidro (V) (1833-1840)			
1839ko urriaren 25eko Legea			
1841eko abuztuaren 16ko Legea Nafarroari buruzkoa		1841ko urriaren 29ko Dekretua Baskongada Probintzietan buruzkoa	
Botere legegilea eta judiziala ezabatzen dira	Berezitasun zibilak, administratiboak eta triobutarioak onartzen dira	Botere legegilea eta judiziala ezabatzen dira	Berezitasun zibilak, administratiboak eta triobutarioak onartzen dira
Hirugarren Karlistada: Carlos M^a de los Dolores (VII) (1872-1876)			
1876ko uztailaren 21eko Legea Baskongada Probintzietan buruzkoa		Berezko zuzenbidea ezabatzen da	

Gauzak horrela, XIX. mendeko erdi aldera, Espainian, Gaztelako ordenamendu zibilaren ondoan, hainbat zuzenbide zibil ere indarrean daude; orain, azken horiek berritzeko edo eguneratzeko inolako aukerarik ez dute, lurralde bakoitzean ordenamendu zibil haiek sortu eta garatu zituzten botere legegileak jadanik desagertu direlako. Hain zuzen ere, orduan sortzen da «foruzuzenbide» (*Derechos forales*) esapidea haiek izendatzeko. Jatorriz horietako bat izan ez arren, azkenean talde horretan txertatzen da ere Galizia, autonomia politikoa erdi aroan galdu bazuen ere, ohituraren arabera ordenamendu idatzi gabea bazuela onartu zitzaielako.

2. Foru-sistematik konstituzio-sistemara: kodeketa

Espainiako eremu politikoan, foru-sistema tradizionalak gainditzeko, konstituzio-sistema ezarri eta sendotzearen aldeko bideari ekiten zaio. Sistema berrian, zuzenbide komuna ezartzeko asmoa ere nagusitzen da agintari politikoen artean, horretarako Frantzian Napoleonek erabili zuen tresna juridikoa baliaraziz: «kodeketa», hau da, kodeak egiteko prozesua.

Sistemak: Pilaketa <i>versus</i> Kodeketa	
Errekopilazioa	Kodea
Arauk biltzea eta pilatzea Izenez ordenatzea Jatorri desberdineko arauak: egile desberdinenak / garai desberdinekoak	Arau argiak sistematizatzea Antolaketa: koordinazioz/subordinazioz Osotasuna eta iraunkortasuna helburu Ondorioa: KZ 1.7

Idea horren kariaz garatzen dira kodeak hala alor publikoan (penala eta judiziamendua), nola pribatuan (zibila eta merkataritza).

<p>XIX</p> <p>Konstituzioa eta Kodea</p> <p><i>versus</i></p> <p>Foru-zuzenbideak</p>	<p>1808ko Konstituzioa/Estatutua (Baiona): <i>Las Españas y las Indias se gobernarán por un solo Código de leyes civiles y criminales</i> (96. art.)</p> <p>1812ko Konstituzioa: <i>El Código civil y criminal y el de comercio serán unos mismos para toda la Monarquía, sin perjuicio de las variaciones que por particulares circunstancias podrán hacer las Cortes</i> (258. art.)</p> <p>1837ko Konstituzioa: <i>Unos mismos Códigos regirán en toda la Monarquía, y en ellos no se establecerá más que un solo fuero para todos los españoles en los juicios comunes, civiles y criminales</i> (4. art)</p> <p>1869ko (91. art) eta 1876ko (75. art) Konstituzioak: <i>Unos mismos Códigos regirán en toda la Monarquía, sin perjuicio de las variaciones que por particulares circunstancias determinen las leyes. En ellos no se establecerá más que un solo fuero para todos los españoles en los juicios comunes, civiles y criminales</i></p>
---	--

Konstituzio-sistemaren barruan, Kode zibila egiteko nahia berehala zabaldu zen munduan zehar eta, besteen eskarmentua kontuan hartuz, nonnahi onartu ziren kodeak.

Kodeketaren aldeko apostua		
Aintzindariak	1756 Baviera	1794 Prusia
1804 Frantzia <i>Zuzenbide Naturalaren Eskola</i>	1804 Belgika	
	1838 Holanda	
	1858 Txile <i>Espainiako Proiektua 1851</i>	1861 Ekuador
		1869 Argentina
		1873 Kolonia
	1865 Italia	
	1867 Portugal	
1889 Espainia <i>Proiektua 1851</i>		Kuba (1987a arte)
		Puerto Rico (1930a arte)
		Filipinas (1949a arte)
1900 Alemania (B.G.B.) <i>Zuzenbidearen Eskola Historikoa</i>	1907 Suitza	
	1942 Italia	
	1966 Portugal	
Modernoak	1989 Paraguay	
	1992 Herri Beherak	
	2000 Mexico	

2.1. Kodeketaren oinarriak eta printzipioak

Munduko kodeketa-prozesu nagusienak XVIII. mendean hasi eta XX. mende hasiera bitartean burutu ziren eta Espainiako kodeketa zibila ere hor kokatzen da: ordenamenduko adar zehatz bat (alor zibila, merkataritzakoa, prozesala, penala eta abar) hartu eta bere eraentza juridikoa osatzeko, indarrean zatikatuta eta desordenatuta ziren arau juridiko eta printzipio guztiak modu harmonikoan irizpide arrazionalen arabera sailkatzea dute guztiek

«helburutzat», lege homogeneo eta ordenatu bakar bat osatzeko. Lege-gorputz horri «kodea» deituko zaio; zuzenbide zibilar dagokionez, hain zuzen, hura osatuko duten «gaiak» (pertsonek, ondarea, familia, oinordetza) finkatzea eta berau «zuzenbide pribatu orokor» bihurtzea eragingo du.

Kodeketa-mugimendu hori sortu aurretik, pilaketa-sistema erabiltzen da batik bat eta *Codex/Códices* edo *Recopilación* delakoetan jasotzen dira arauak ordenazio txukun eta sistematikorik gabe: gaia, erlazio logikoa edo hierarkia kontuan hartu gabe pilatzen dira arauak liburu batean, arauen eta legeen katalogoa osatuz besterik gabe. Ondorioz, legelariei zail egiten zaie indarrean zein arau dauden jakitea eta topatzea, eta konponbide juridikoa zein den erabakitzea, hau da, ordenamendu juridikoak segurtasunik ez du ematen eta, askotan, legearen arabera ez baina epailearen esku geratzen da arazoa ebaztea. Sistema zaharra gainditzeko mugimendua eremu desberdinetatik datozen ideiekin hornituko da:

(1) *Ideologia*. Orokorrean «ilustrazioak» eta, alor juridikoan, «zuzenbide naturaleko eskola arrazionalistak» (besteak beste Hugo GROCIO eta Samuel PUFENDORFek) landutako pentsaera zabaltzen da. Lehenak gizabanakoaren garrantzia (pertsonek) azpimarratzen du eta, bigarrenak, legeen ordena arrazionala eta naturala ezarri beharra (esanguratsua Jean DOMATEN lana: *Les lois civiles dans leur ordre naturel*).

(2) *Gizartea eta politika*. Iraultza Frantsesaz geroztik, gizarte-ordena berriak askatasuna eta berdintasuna ezartzen ditu ardatz moduan eta printzipio horietatik abiatuko da kodeketa. Horregatik «pertsonek» (hiritarra) da zuzenbidearen mamia, hau da, ordura arteko gizarte-klaseen bereizketa alde batera utzi eta, pribilegioak desagerraraziz, zuzenbidearen subjektua gizabanakoa bera izango da. Gizartearen estatusa eta nazioen antolaketa politiko berrien ezaugarri aipagarrienak bi hauek izango dira: batetik, kodeketa nazio-subiranotasunaren adierazgarri bihurtu eta Kode zibila estatuko zuzenbide nazionalaren ikurra izango da; eta, bestetik, Konstituzio politiko eta Kode zibila estu lotuta jarriko dira, Kode zibilean gai bakoitzari dagozkion konstituzioko printzipioak garatzen direlako.

(3) *Ekonomia*. Kodeketak ideologia liberala (*laissez faire*) islatu eta merkatu-askatasuna, borondatearen autonomia nahiz jabetzari buruzko ikusmolde berria (indibiduala eta pribatua) aitortzen ditu.

(4) *Teknika juridikoa*. Kodeketak, pilaketaren teknika baztertu eta, arauen inkoherentzia gainditzeko, ordena berria ezartzen du, nola eta zuzenbideari buruzko ikusmolde bateratua eta sistematikoa landuz; horrela, gainera, segurtasun juridikoa bermatzeko tresna (kode bakar sistematizatua) ezartzen da eta ordenamendu juridikoaren argitasuna lortuko da. Kodeak gaiaren arabera bereiziko direnez, aurreko arau guztiak baliorik gabe utzi eta lege-gorputz (kode) «berriak» sortzea eta arlo bakoitzari dagozkion arauak (zuzenbidea) modu ordenatuan eta ulergarrian jartzea ekarriko du.

Besteen gain izan zuen eragina kontuan hartuz, koderik garrantzizkoena Kode zibil frantsesa izan zen (1804ko *Code de Napoléon*). Bertan 1789ko Iraultza frantsesaren aldarrikapenak eta, horren kariatz, ideologia liberalaren printzipioak zintzo islatu eta beste herrialdeetako kodeetara pasako dira, besteak beste Espainiako kodeketa-prozesura. Hartara, hemengo kodeketa «zibilak» ere aipatutako xedeak izan eta printzipio berdintsuak hartuko ditu.

«Pocos serán ya hoy en España los que desconozcan la conveniencia de sustituir la legislación civil vigente, desparramada en multitud de cuerpos legales desde la época gótica, en la edad media y en tiempos más recientes, pero siempre distantes de nosotros... por un monumento legislativo armónico, sencillo y claro en su método y redacción, que... satisfaga las complejas necesidades de la moderna civilización española» (1888ko urriaren 6ko Errege Dekretuaren zio-adierazpena).

Hala eta guztiz ere, bete alorretan ez baina kodeketa zibilean bakarrik bada egundaino iritsi den «berezitasun» bat: ordenamendu zibil anitz daude indarrean. Horregatik, kodeketa zibilari abiera eman zitzaionean, mahaigaineratu zen lehen arazoa izango da, hain zuzen ere, alor zibilean «fosilduta», baina indarrean, zeuden foru-zuzenbideekin zer egin. Kodeketa nola egin behar den behin eta berriz eztabaidatuko da (bateratu edo aniztasunari eutsi) eta, horregatik, prozesua burutzeko hamarkada goraberatsua iragan ziren (1812-1889).

2.2. Kodeketa-prozesua Espainian

Hainbeste urtetan burutu zen prozesu luze horrek hiru etapa nagusi hauek bizi izan zituen:

(1) *Bateratzearen aldeko egitasmoak*. Kodeketaren aurrekari zuzena MARQUÉS DE LA ENSENADA Y MACANAZEK egin zuen proiektua da; benetako kodea burutzera iritsi ez bazen ere, saio horren eraginez *Nueva Recopilación* (1567) delakoa zerbait eguneratzea eta osatzea lortu zuen, *Novísima Recopilación* (1805) delakoa argitaratzea sustatuz. Adierazi denez, Baionako (1808) eta Cadizko (1812) Konstituzioetan jasotzen da kodeketa-teknikaren aldeko apustua (ESPIGA Y GADEA). Baina absolutismoa itzulita (Fernando VII), kodeketa-fenomenoa geldiarazi egingo da.

Prozesua ez da berriro martxan jarriko hirurteko liberala arte (1820-1823). Bultzada horren fruitua da 1820ko abuztuaren 22an osatutako Gorteetako Batzorde berezi batek zuzenbide guztia biltzeko eta Konstituzioan jasotako printzipioak garatzeko asmoz idatzi eta Gorteetan Nicolás María GARELLYk aurkeztu zuen Kode Zibilaren *Lehenengo Proiektua* (1821). Estatuko lurralde guztietan zuzenbide komuna eta orokorra ezarri nahi zen Kode horrekin, baina proiektuak ez zuen aurrera egin orduko arazo politikoengatik eta bere egitura bereziaren ondorioz, funtsean izaeraz pribatua baino publikoa

zelako. Handik urte batzutara, Manuel María CAMBRONERO legelariak hasi eta, berau hildakoan, José AYUSO NAVARRO, Eugenio TAPIA eta Tomás María de VIZMANOS legelariak osatutako Batzordeak landu zuen *Bigarren Proiektua* (1836). Lehenengoaren aldean, proiektua izaeraz pribatista da zuzenbide publiko guztia kanporatzen duelako; gainera zibilista da, merkataritzari buruzko gaiak ez dituelako arautzen; eta bateratzailea, Gaztelako zuzenbidea oinarritzat hartuz eta gainerako zuzenbide propioak baztertuz, araudi zibila bateratu nahi duelako. Garai berean, bestalde, hainbat proiektu pribatu ere argitaratzen dira, beti ere bateratzearen aldekoak, oinarrian iusnaturalistak eta *Code de Napoléon*en jarraitzaileak: Pablo GOROSABEL tolosarraren proiektua (1832) eta José María FERNÁNDEZ DE LA HOZEN proiektua (1843). Baina, proiektu horiek eta kodeketa-prozesuak berak porrot egiten dute, batez ere zuzenbide propioa duten lurraldeetako agintarien adostasuna ez lortzeagatik.

Fernando VII.a hil eta karlistadak iragan ostean, kodeketa indarberritzeko asmo berria dago eta lana egiteko modua aldatzen da: Kodeketa Batzorde tekniko baten ardurapean uzten dira proiektua burutzeko zereginak. Hain zuzen ere, Grazia eta Justiziako Ministerioaren magalean, Kodeketa Batzorde Nagusia eratuko da (1843). *Lehenengo Batzordeak*, 1846ko uztailaren 31n desegin aurretik, Kode Zibilaren Oinarriak proposatu ahal izan zituen eta Batzorde Nagusiak onartu. Ondoren, 1846ko irailaren 11n, *bigarren Kodeketa Batzorde Nagusia* eratu eta 1851. urteko Kode zibilaren proiektua gauzatzen da. Egile aipagarriak dira Florencio GARCÍA GOYENA (nafarra, Kode zibil horri Iruzkinak eta Konkordantziak egin zizkiona, bere esanahia eta interpretazioa jakiteko oso lagungarri direnak egun ere) eta Claudio Antón de LUZURIAGA. Proiektuak zuzenbide zibileko gaiak bakarrik arautzen ditu eta sistema zibilak bateratzearen aldekoa da, hau da, abiapuntutzat Gaztelako zuzenbidea hartu eta gainerako foru-zuzenbide zibilak ez ditu kontuan hartzen («*Quedan derogados todos los fueros, leyes, usos y costumbres anteriores a la promulgación de este Código, en todas las materias que sean objeto del mismo, y no tendrán fuerza de ley aunque no sean contrarias a las disposiciones de este Código*»); gainera, askotan doktrina frantsesak erabilitako erregelen alde egiten du. Hain zuzen, 1851ko uztailaren 12ko Errege Aginduak proiektua ezagutarazteko publikatzea eta beharrezkotzat jotzen diren oharra egiteko denboraldi bat irekitzea agintzen badu ere, ezaugarri bi haiek eragingo dute proiektuaren porrota. Ondoren, Grazia eta Justiziako Ministroari ahalmena ematen zaio Gorteetan Lege Proiektu bat aurkez dezan, zeinaren arabera Batzordean eztabaidatu den Kode zibila publikatzeko baimena ematen baitzaio (1853); proiektua berrikusarazi ere egiten da (1855). Baina, berriz ere, garai horretan izandako arazo eta mugimendu politikoen ondorioz, kodeketa lana gelditu eta, kode zibila onartzeko zailtasun asko dagoela ikusita, lege bereziak egitearen aldeko joera zabaltzen hasten da legelarien artean.

Oraindaino, beraz, Kode Zibila gauzatzeko aurkeztu eta plazaratu diren proiektuek badute ezaugarri berdina: Kode bakarra izatearen aldeko joera nagusitzen da eta, beraz, foru-zuzenbide moduan bizirik diren ordenamendu zibilak erabat ezabatu behar dituela Kode Zibil berriak defendatzen dute gehienek; hartara, zuzenbide zibil guztia bateratu nahi zen Kodean.

(2) *Konponbidea bilatzeko saioak: lege bereziak.* Garaiko behar ekonomikoari erantzuteko, geroztik erabiliko diren finantziario-modu berriak sortu eta bultzatuko dituen lege berezi hauek ematen dira: Hipoteka Legea (1861) eta Notaritzaren Legea (1862). Aire juridiko berriak aztertzeke eta zabaltzeko, Espainiako legegileak bildu zituen Kongresu bat ospatu zen Madrilen 1863ko urriaren 27tik 31ra eta, Kode zibila egiteko asmoari zegokionez, Espainian zeuden legediak harmonizatuz lortutako emaitza izan behar zela erabaki zuten aditu haiek; baina, aldi berean (hemen dator ñabardura), gainerako ordenamendu juridiko pribatuei indarrean eusteko aukera ere eman behar zitzaielarik. Kongresuko ondorioetan, kodeketa prozesuarekin jarraitzeko bi irtenbide proposatu ziren, aukeran: edo gai jakinetan dauden arazoak konpontzeko kodeketa bidea erraztuko duten lege bereziak egitea eta onartzea; edo, kodea idaztea beharrezkotzat joko balitz, bertan jasoko diren xedapen orokorren aldamenen beste arau berezi batzuk ezartzea, gai zehatzetan lege zaharrei indarrean jarraitzeko aukera eskaintzeko, legegileak beste xedapen orokor bat ematea erabakitzen ez duen bitartean behintzat. Lantzeko proposatzen diren gai jakinak honako hauek dira: dote-sistema, ezkontzako sozietate ekonomikoa eta oinordetza.

Datozen urtetan, ideia horiek plazaratuta daudelarik, lege berezi batzuk argitaratuko dira garai hartako gizartearen behar ekonomiko eta politikoei (1868ko Iraultza eta 1869ko Konstituzioaren printzipioei) erantzuteko, bereziki erlijio-askatasuna, estatuaren laiktasuna eta ondasun higiezinaren jabetzaren egituraketa berria moldatzeko. Testuinguru berrian, Kode zibilarren beste proiektu bat plazaratu zen Gortean, Grazia eta Justiziako Ministroa zen Antonio ROMERO ORTIZEN eskutik (1869); ez zuen arrakastarik lortu, baina biltzen zituen ideiak gero lege berezietan jasoko ziren. Hain zuzen ere, partikularren bizitzan garrantzia berezia duten bi eremu hauek arautzean: Erregistro zibilari buruzko Legea (1870) eta Ezkontza Zibilari buruzko behin-behineko Legea (1870). Zalantzarik gabe, foru-izaerarik ez duten gai jakin batzuk ere partzialki kodetzen dira lege berezien bidez, baina horrek ez du esan nahi zuzenbide zibil propioei eusteko borrokan amore ematen denik.

(3) *Oinarri-legeen sistema.* Berrezarkuntza alfonsotarra erabakiorra izango da kodeketa-prozesuan. Legelarien beste Kongresu batean, 1875ko maiatzaren 10ean, foru-berezitasunak bilduko dituen Kode zibil harmonikoa egitearen alde agertzen dira gehienak eta, Grazia eta Justiziako ministro Saturnino ÁLVAREZ BUGALLAL delarik, 1880ko otsailaren 1eko Errege Dekretuak

eratzen duen Kodeen Batzorde berriak ildo horri ekingo dio. Dekretu horrek Kode zibil bakar bat egitearen aldeko jarrera hartzen du, baina, aldi berean, berezko legedi zibila duten lurraldeetako legelariak Kodeketa Batzordeko Sail Zibilean parte hartzea ere baimentzen da, hain zuzen ere indarrean iraunaraztea komeni diren foru-erakundeak jasoko dituzten «oroitza-txostenak» idazteko. Txostenetan jasotako foru-erakundeak «gai bereko xedapen orokorren salbuespen gisa sartuko dira Kode Zibil batean». Horregatik, Kodeak egiteko zeregina duen Batzordean eta, zehazki, zuzenbide zibila garatzeko lana duen Atalean, foru-zuzenbidea duten lurraldeak ordezkatzeko norbait izendatzea agintzen da. Horrela, Aragoi, Balear Irlak, Galizia, Katalunia, Nafarroa eta baskongada probintziak ordezkari bana izango dute Batzordeko Zuzenbide Zibila Atalean.

Berrikuntza moduan, «oinarri legearen» teknika erabiliko da aurrerantzean: sistema horren bidez, lehenik, Gobernuak gaiaren oinarri edo printzipioak aurkeztuko ditu Gortean eta, bertan onartu ondoren, oinarriak garatuz testu artikulatua idaztea Batzorde teknikoaren lana izango da; bere zeregina amaitutakoan, Batzordeak Parlamentuan aurkeztuko du testua, eztabaidatu eta behin betirako ones dadin. Abiapuntutzat kodearen oinarriak emateko teknika lehen ere sailtu izan bazen ere 1843an, oraingoan arraskata izango du. Norabide berri hori, Manuel ALONSO MARTÍNEZ ministroak 1881eko irailaren 22an Senatuan aurkeztutako *lehen* Oinarri Lege Proiektuan islatzen da, bi ideia gidatzaile hauen arabera: batetik, funtsean 1851ko Kode zibilaren proiektua jarraituko da; eta, bestetik, baterakorrena dena Kode zibilean jaso eta kodearen «eranskinetan» bilduko dira foru-berezitasunak. Foru-zuzenbidea salbuespenezko zuzenbidea dela joko da eta, beraz, foru-lurraldeetan aukera daiteke araudi berezia edo orokorra (Kode zibila) aplikatzea. Irizpide horietan oinarrituz, Kode zibilaren Lehenengo eta Bigarren Liburuen Proiektua aurkeztu zuen ministroak 1882ko maiatzaren 24ean, baina ez zen aurrera atera.

Urte gutxitara, 1885eko urtarrilaren 7an aurkeztu zuen Francisco SILVELA ministroak *bigarren* Oinarri Lege Proiektua, irizpide nagusi hauen arabera: hasteko, Kode zibil bakarra egiteko ideia behin betiko alde batera uzten da; bestalde, Kodeketa Gaztelako zuzenbidera mugatuko da eta zuzenbide zibil propioak eranskin-sistemaren bidez kodetuko dira; gainera, foru-zuzenbidea jada ez da salbuespenezkotzat joko eta bere «osotasunean» eutsiko zaio, baina ordeko zuzenbide propioak konpontzen ez dituen arazoetan ordekoa Kode zibila izango da; bukatzeko, eredutzat 1851ko Proiektua hartu arren, «atariko tituluaz» gain, hiru liburutan ez baina «lau liburutan» banatuko da testua (aldaketa horren arrazoia da kontratuak eskuratzeko modu gisa jasotzen direla eta ez eskuratzeko kausa gisa). Oinarri-Lege proiektu hori aldaketa gutxirekin Senatuak onartu izan arren, legegintzaldia amaitu eta ez zen lege izatera iritsi; baina sustraiak jarrita

zeuden, ernemuinak etorriak ziren eta legelari zibilen kongresuan (1886) uztartu zen jada ideia hau: «*Lo conservarán por ahora en toda su integridad*».

Gauzak horrela, Grazia eta Justiziako ministro berriro Manuel ALONSO MARTÍNEZ zelarik, behingoz zertuko da Kodeketa 1888an. Berriz ere, funtsean, 1885eko Proiektuko ideiak harturik, behin betiko Oinarri Legea 1888ko maiatzaren 11n aurkezten da, baina, proiektu hartan ez bezala, Gaztelako zuzenbidea besterik ez du arautu nahi. Batzordeko sail zibilean presente ziren foru-lurraldeetako ordezkarien argudioak kontuan hartuz, bi erabaki hauen bidez osatu zen konponbidea. Hasteko, Oinarri Legeak hau agindu zuen: «*Las provincias y territorios en que subsiste derecho foral, lo conservarán por ahora en toda su integridad, sin que sufra alteración su actual régimen jurídico por la publicación del Código, que regirá tan solo como supletorio en defecto del que lo sea en cada una de aquéllas por sus leyes especiales*» (5. art.); arau berdina jaso zen gero indarrean jarriko den Kode Zibileko 12. artikuluan. Baina gero, foru-zuzenbide zibilari indarrean eutsi ostean, fosilduta zegoen zuzenbide hori aztertzeke lanari ekin eta baliagarria dena aprobetxatzeko modua onartu zen: «*El Gobierno, oyendo a la Comisión de Códigos, presentará a las Cortes, en uno o en varios proyectos de ley, los apéndices del CC, en los que se contengan las instituciones forales que conviene conservar en cada una de las provincias o territorios donde hoy existen*» (6. art.). Foru-araudiak, beraz, lege berezietan (eranskinetan) jasoko dira eta, horietan ordezeko araudi propiorik izan ezean, Kode zibila (zuzenbide komuna) aplikatuko da. Orain, erresumako lurralde guztietan derrigorrezko araudia izango da honakoa: atariko tituluko xedapenak; legeen eta estatutuen efektuei eta haiek aplikatzeari buruzko arauak; eta ezkontzaren formei buruzko erregelak. Egituraz, Oinarri Legeak zortzi artikulua besterik ez dauzka, baina zortzigarrenean hogeita zazpi oinarri zerrendatzen dira; bere aldetik, Kode zibilak Atariko Titulu bat eta Lau Liburu izango ditu.

Irizpide horien arabera Kode Zibilaren testua Batzordeak idatzi eta 1888ko urriaren 6ko Errege Dekretuak Madrilgo Gazetan berau argitaratzea agintzen du. Kodea argitaratu dela legegileari jakinarazi ostean, hirurogei egun iragan aurretik (Oinarri Legeko 3. art.), 1889ko otsailaren 11ko Errege Dekretuak Kodea indarrean sartzeko data luzatzen du; hain zuzen, 1889ko maiatzaren 1ean Kodea indarrean sartuko da. Legegileak, ordea, zenbait arauketa sakon aztertzeari ekiten dio eta eztabaida luzatu egiten da. Lortutako akordioen arabera, Kode zibilaren argitalpen zuzendua aldarrikatzea proposatu eta 1889ko maiatzaren 26ko Legeak hau egitea agintzen dio Gobernuari: «*Kode zibilaren argitalpen bat, Kodeketa Batzorde Nagusiak beharrezkotzat edo egokitzat jotzen dituen emendakin eta gehikuntzekin, Gorputz Legegilekide bietan egondako eztabaidak emandako emaitzaren arabera*». Horregatik, *lehen* argitalpena indarrean egon zen 1889ko maiatzaren 1etik (Gazetan azaltzea bukatu zeneko data) 1889ko uztailaren 27ra arte; *bigarren* argitalpena, ehun eta laurogeita bat artikulua aldatu eta hamahiru xedapen

iragankor gehitu ostean, 1889ko uztailaren 24ko Errege Dekretu (uztailaren 25-27ko Gazeta) bidez promulgatu eta 1889ko uztailaren 27az geroztik dago indarrean.

Kode Zibilaren 1888ko Oinarri Legeak 5. eta 6. Artikuluek agintzen dutenez, Kodea indarrean jartzeko unean, foru-zuzenbidea indarrean duten lurralde eta probintziek osorik gordeko dute hura oraingoz. Azken batean, Kode Zibila indarrean jartzeak ez zuen aldatu foru-zuzenbide zibilen egoera eta zeuden moduan indarrean eutsiko zaie. Baina egoera hori behin behinekoa izango da, hau da, aldi baterako bakarrik, noiz arte eta foru-erakunde probetxuzkoenak lege batean edo hainbatetan jaso bitartean; lege horiek Kode Zibilaren «eranskin» moduan txertatuko dira (*Apéndices*); hau da, eranskin bidez jasoko dira Kode Zibilean eta kontserbatzea merezi duten foru-erakundeak bakarrik bilduko dira.

Eranskin-sistemak ezaugarri hauek ditu: izaeraz Kode Zibila orokorra da, eta foru-zuzenbide propioak, aldiz, salbuespenezkoak dira; eremuz eranskinak mugatuak dira, modu partzial eta osatu gabean bilduko baititu foru-zuzenbideak. Irtenbide horrek, foru-zuzenbidea zuten lurraldeak ez zituen asetu ordea, izaeraz «murriztailea» zelako beren zuzenbidearentzat. Horregatik, lurralde horietako arduradunek beren erakundeak biltzeko eta zehazteko lana patxadaz hartu zuten eta behin behineko pasarteak izan behar zuten egoerari denboran zehar luzatzen utzi zitzaion, fosilduta zuten zuzenbideari osorik eutsi ahal izateko bederen. Estatuko gobernua ere ez zuen interes berezirik erakutsi Eranskinak bultzatzeko lanetan eta, hainbat proiektu landu izan baziren ere, lege izatera bakarra iritsi zen: Aragoiko Eranskina (1925eko irailaren 7ko Errege Lege Dekretua).

Gero, 1931ko Errepublikako Konstituzioaren arabera, eskualde bakoitzak Autonomia Estatutua eta organo legegilea izatea aurreikusten da, eta gai zibilei buruzko lege propioak lantzeko eta promulgatzeko aukera ere agertzen da: «*Corresponde al Estado español la legislación, y podrá corresponder a las regiones autónomas la ejecución, en la medida de su capacidad política, a juicio de las Cortes, sobre las siguientes materias: 1. Legislación penal, social, mercantil y procesal, y en cuanto a la legislación civil, la forma del matrimonio, la ordenación de los registros e hipotecas, las bases de las obligaciones contractuales y la regulación de los Estatutos, personal, real y formal, para coordinar la aplicación y resolver los conflictos entre las distintas legislaciones civiles de España*» (EK-1931, 15). Horren bidez, esaterako, *Generalitat de Catalunya* hainbat lege eman zituen: adinez berdintzeari eta emantzipazioari buruzko Legea (1934), ezkontideen berdintasunari buruzkoa (1934) edo testamenturik gabeko oinordetzari buruzkoa (1936). Gerra zibilaren ondoren, lege horiek guztiak indarririk gabe geratu ziren, noski.

Espainiako Kode Zibilaren bilakaera juridikoa	
Proiektuak	Proiektua 1821 Proiektu pribatuak: 1825-1830 Gorosabel / 1833-1834 Cambronero Proiektua 1836 Proiektua 1851: GARCÍA GOYENA <i>Concordancias, motivos y comentarios del Código Civil Español</i> Legedi berezia: 1861 Hipoteka; 1862 Notaritza; 1866-1979 Urak; 1870 Erregistro Zibila; 1881 Judiziamendu zibila; 1882 Judiziamendu kriminala; 1885 Merkataritza Kodea (1829koa indargabetzen da)
Kodea	1880 ALONSO MARTÍNEZ Oinarri Legea 1880 ÁLVAREZ BUGALLAL Foru-lurraldeak Batzordean sartzea (ED 1880.02.02) <i>Memorias</i> 1885 SILVELA Oinarri Legea 1889 ALONSO MARTÍNEZ Oinarri Legea – Kodea argitaratzeko ED 1889 Oinarrietarako egokitzen den aztertze eztabaida – argitaratze behin betikoa Kodearen eta foru-zuzenbideen arteko harremana: KZ 12 eta 13
Eranskinak	KZ 1976 - Zuzenbide komuna = Gaztelakoa (27. oinarria) = indargabetua - Foru-zuzenbideak = Eranskinak <i>Aragoiko eranskina: 1925 (argitaratzea) / 1926 (indarreangotzea)</i>
Errepublikako Konstituzioa 1931: parentesia eta aurrekaria	«Corresponde al Estado español la legislación, y podrá corresponder a las regiones autónomas la ejecución, en la medida de su capacidad política, a juicio de las Cortes, sobre las siguientes materias: 1. Legislación penal, social, mercantil y procesal, y en cuanto a la legislación civil, la forma del matrimonio, la ordenación de los registros e hipotecas, las bases de las obligaciones contractuales y la regulación de los Estatutos, personal, real y formal, para coordinar la aplicación y resolver los conflictos entre las distintas legislaciones civiles de España» (15. art.).

3. Egungo konstituzio-sistemaren aurrekari zuzena: Bildumak

Gerra zibila amaitu eta Autonomiak desagertu ostean, foru-zuzenbide zibilen auzia berriro berpiztu zen. Zuzenbide zibilari buruzko *Kongresu Nazionala* ospatu zen Zaragozan 1946. urtean (urriak 3tik 6ra) helburu honekin: azken jokuga estatu osorako Kode Zibil bakarra osatzea baldin bada ere, hori lortzeko denboran mailakatutako proiektu bat proposatzea, foru-zuzenbideen egoera aztertzea eta etorkizuna finkatzea. Kongresuan hartu ziren erabaki nagusiak hauek izan ziren:

(1) Etorkizunean, Espainiako zuzenbide zibilari buruzko kode orokor bat egin beharra, estatuan indarrean diren zuzenbide zibil guztiak berdintasunean batzeko benetan. Hori izango da luzarora burutu beharreko helburua.

(2) Lehen pauso moduan eta abiatzeko, epe motzera foru-zuzenbideak banan banan bildu beharra sustatzen da. Kontuan izan behar da ezen,

momentu horretan, foru-zuzenbideen edukia garai desberdinetan emandako arauen pilaketa besterik ez zela eta, aipatu denez, fosildutako zuzenbideak zirela, botere legegilea galdua zutelako lurralde forudunek. Bilketa-metodoaren ondorioz, lurralde bakoitzean lege-testu osatu eta koherente bakar bat lortzea zen xede: «bilduma». Gainera, arau zaharrak momentuko errealitate sozial eta konomikora «eguneratzeko» parada eskaintzen zuen metodo horrek. Lana burutzeko irizpidetzat hartu zen, bestalde, Eranskinei eman zitzaien izaera murriztailea baztertu eta ikuspegi «zabaltzaile» batetik aritzeko komenentzia; horregatik, foru-zuzenbide zibil bakoitza, sistema juridiko osatu gisa eratu beharko da, zuzenbidearen iturri-sistema errespetatzeko eta benetako osotasuna islatzeko bilduma bakoitzean; hots, foru-erakunde guztiak bildu beharko dira, mantentzea komeni direnak eta erabiltzen utzi ez direnak ere bai. Azken batean, eranskin-sistemeekin alderatuz, norabidea aldatzea lortzen dute foralistek, foru-zuzenbideen izatea bermatuz, oraingoz bederen, eta eguneratzeko aukera ezarriz. Esan daiteke, beraz, foru-lurralde bakoitzaren Kode zibilak izango direla Bildumak; foru-zuzenbidea, hortik aurrera, ez da salbuespenezkoa izango eta zatika ez baina sistematikoki ordenatu beharko da.

(3) Bilduma horiek behin argitaratu ostean, indarrean egon beharko dute foru-erakunde horin baliagarritasuna aztertzeko beharrezkoa gertatzen den denboran, xede honekin: «*Hasta hallar en ellas un substrato nacional que permita construir doctrinalmente el Código general de Derecho civil español*». Hortik aurrera zehaztuko da

Espainiako zuzenbide zibilaren Kode orokorra egiteko egitura egokiena.

Agintari politikoek, legelari zibilen proposamena onartu eta, 1947ko maiatzaren 25eko Dekretuak kongresu horren emaitzak jasoz, entzute eta autoritate goreneko legelarien Batzordeak sortzea agindu zuen. Haien lana aurreproiektuak idaztea izango da, gero ikertu eta onartu ahal izateko. Dekretuko 3. artikuluan argi uzten zen aurreko eranskin-sistema eta Konpilazio-sistema berriaren arteko aldea, azken horien xedea hau baitzen: «*Llegar a una sistematización adecuada de las instituciones históricas, teniendo en cuenta su vigencia y aplicabilidad en relación con las necesidades del momento presente... adaptándose a la sistemática del Código Civil*».

Batzorde desberdinak izendatu eta lanak burutu ostean, estatuko botere legegileak bilduma hauek argitaratu zituen lege moduan kronologikoki: *Bizkaia* eta *Arabakoa* (1959ko uztailaren 30eko Legea: *Compilación de Derecho civil FORAL*), *Kataluniakoa* (1960ko uztailaren 21eko Legea: *Compilación del Derecho civil ESPECIAL*), *Balear Irletakoa* (1961eko apirilaren 19ko Legea: *Compilación del Derecho civil ESPECIAL*), *Galiziakoa* (1963ko abenduaren 2ko Legea: *Compilación del Derecho civil ESPECIAL*), *Aragoikoa* (1967ko apirilaren 6ko Legea: *Compilación del Derecho civil*) eta *Nafarroakoa* (1973ko martxoaren 1eko Legea: *Compilación del Derecho civil FORAL*). Adierazgarria da, halaber, Kataluniako Konpilazioa, Balear Irletako eta Galiziako Bildumak «especial» gisa kalifikatuak izana; Bizkaia eta

Arabakoa, eta Nafarroakoa, berriz, «foral» gisa kalifikatuko dira; Aragoikoak ez zuten kalifikaziorik jaso, baina forala dela esaten da.

Bildumak lege autonomoak ziren, Kode zibilarekiko independentea, baina izaeraz estatalak, eskualde bakoitzak botere legegilerik ez zeukalako; garai hartan Autonomia Erkidegorik egon ez eta botere legegilea bakarra zen (Madrilgo Gorteak). Lurralde bakoitzeko adituekin osatutako batzordeek landu bazituzten ere, batzorde bakoitzak aurkeztutako testuaren edukia askatasunez aldatzeko parada izan zuen Justizia Ministerioren menpe zen Kodeketa Batzorde Nagusiak, Gorteetara pasa aurretik. Bide hori jarraitu zuten bilduma guztiek, Nafarroakoak izan ezik, bertako batzordeak proposatutako testua ez baitzen pasa ez Kodeketa Batzordetik, ez eta Gorteetatik; hain zuzen ere, lotura eta erabaki politikoen kariaz, Estatu Buruak (Francisco FRANCO jeneral gorenak), 1967ko Estatuaren Lege Organikoaren arabera legeak emateko zeukan ahalmena baliatuz, zuzenean onartu eta argitaratu zuen Nafarroako Bilduma (benetako kode zibil zabala eta moderno).

Dena den, gorputz legal homogeen eta sistematizatuak izan arren, ez ziren sistema osoak: nahitaez heterointegraziora jo beharra ekartzen zuen, eta ordezkotuzenbide propiorik ezean, Kode zibila aplikatzen da ordezkotuzenbide gisa (KZeko 5. Oinarria eta KZaren jatorrizko 12. art.).

Azken batean, foru-zuzenbidea osatzen zuten arau tradizionalak, Bilduman jasotako xedapenek ordeztu zituzten. Modu batera edo bestera guztiek ezarri zuten, noski, estatuko zuzenbide zibila izaeraz ordeztutalea dela, hau da, Kode Zibila eta gainerako araudi zibilak aplikatu aurretik, lurralde horietan bertakoa den foru-zuzenbide zibila lehenik aplikatu behar dela zuzenbide nagusi moduan. Hain zuzen ere, Kode Zibilak, 1973-1974. urteetako Atariko Tituluaren erreformaz gero, hau dio bere 13. artikuluan: «1. *Las disposiciones de este título preliminar, en cuanto determinan los efectos de las leyes y las reglas generales para su aplicación, así como las del título IV del libro I, con excepción de las normas de este último relativas al régimen económico matrimonial, tendrán aplicación general y directa en toda España.* 2. *En lo demás, y con pleno respeto a los derechos especiales o forales de las provincias o territorios en que están vigentes, regirá el Código Civil como derecho supletorio, en defecto del que lo sea en cada una de aquéllas, según sus normas especiales*». Horrela, Espainiako ordenamendu zibilaren aniztasuna sendotzen da, eskualdeko zuzenbideak dagoeneko ez baitira eratzen Kode Zibilaren edo zuzenbide komunaren aurrean salbuespenezko zuzenbide gisa, zuzenbide berezi gisa baizik; alegia, haiek, ordenamendu zibil propioa duten lurraldeetan, indarrean dauden erakunde zibil batzuen berezitasunak arautu eta bakoitzak bere lurraldean «lehentasunezko» aplikazioa du. Edonola ere, hutsune edo urritasun asko dituztelako, zuzenbide komun edo orokorrak (Kode zibilak nagusiki) osatuko dituzte haien zuzenbide ordeztutale denez. Azken batean,

behin behineko izateari utzi eta etorkizunean irauteko zuzenbide bihurtzen dira, momentu horretan «Estatuko zuzenbide zibil» moduan bada ere.

Bilduma-sistemaren bilakaera		
Zaragozako kongresua	1946 Zuzenbide zibilari buruzko Kongresu nazionala	
Bildumak	1959 Bizkaia eta Araba 1960 Katalunia 1961 Balear Irlak 1963 Galizia	Lehenak: Kode Zibileko eranskin-sistemaren irizpide murriztailetik hurbil
	1967 Aragón 1973 Nafarroa	Azkenak: benetako sistema juridiko zibil autonomoak
Aintzin Titulua	1974 Kode Zibilaren aldaketa <i>«Pleno respeto a los derechos especiales o forales de las provincias o territorios en que están vigentes»</i> (KZ 13)	

II. Euskal zuzenbide zibilaren eraketa

Euskal lurralde bakoitzak bere historia propioa bizi izan du eta, ondorioz, norik bere zuzenbidea eratu izan du; lurralde bakoitzaren zuzenbide horiek oinarrian antzekoak badira ere, aldi berean desberdintasun ugari bizi izan ditu bakoitzak besteekiko.

1. Arazo terminologikoa

Lehenbizi, terminologiari buruzko iruzkin labur bat egitea komeni da: Konstituzioan esapide hau agertzen da: «*Derechos civiles, forales o especiales*»; Euskal Herriko Autonomia Estatutuan, berriz, beste hau erabiltzen da: «*Derecho Civil Foral y especial*». Aipatu denez, kalifikazio desberdinak eman zitzaizkien Bilduma desberdinei: «*foral*» edo «*especial*». Horregatik erabiltzen dira termino horiek, euskal autonomia-estatutuak koherentziarik gabe erabiltzen badu ere: berttako Bilduma *izenez* forala bazen ere, *izaeraz* ez zen zuzenbide berezia biltzeko legea.

Maila ideologikoan bada «foruak» eta «pribilegioak» berdintzeko joera, berez esanahi desberdina badute ere. Hasteko, foru hitzak esanahi asko izan ditu historian zehar: udal-foruak edo jendeztatzeko kartak; lurraldeko kartak; esanahi prozesalean jurisdikzioari lotutakoa. Zuzenbide zibilean, ordea, foru hitzak badu beste esanahi bat. Foru-zuzenbidea aipatzen denean, ez da adierazi nahi egoera berezi eta pribilegiatua, edo irizpide bereizlea dagoenik. Askatasunean oinarritutako ohituretatik sortu eta pilatu diren arau juridikoek osatzen dute foru-zuzenbidea; berezitasunen bat aipatzekotan, bilakaera historikoak hala eraginda, kodeketa-prozesurik jasan ez duen zuzenbidea dela esan daiteke. Sortu diren lurraldeetan lege orokorrak dira foru-arauak, legeak egiteko gaitasuna zutenean garatu ziren tokian tokiko arauak.

Foru-zuzenbideak, berez, lurralde bateko foru-arauak eta erakunde propioak biltzen ditu, eta, hortaz, lurralde jakin batzuetako zuzenbide osoa hartzen du bere baitan. Baina, azken bi mendeetan foru-jatorria duen zuzenbide pribatuarekin berdindu izan da foru-zuzenbidea. Horregatik, euskal foru-ondaretik bizirik iraun duten bertako erakunde zibilek osatutako multzoari deritzo foru-zuzenbidea.

Horregatik, Konstituzioan eta Estatutuan erabilitako terminologia saihestu eta gainditzeko, bikote honetatik terminorik egokiena zein den erabakitzea da arazoa azken batean: «zuzenbide zibil forala» *versus* «zuzenbide zibil autonomikoa». Lurraldeari lotutako zuzenbidea adierazteko erabili bada foru hitza, gaur egungo konstituzio-sisteman lurralde banaketa autonomia-erkidegotan antolatuta dagoenez, irizpide hori erabiltzea da aukerarik seguru eta argiena.

TERMINOLOGIA			
Erabileran	Gaztela <i>Fuero</i>	Erreinuek edo probintziek berezkoa duten legea edo estatutua	
	Aragoi <i>Observancias</i>	Lege, estatutu edo erregela moduan exekutatzea agintzen dena zuzen eta garaiz betetzea	
	Katalunia <i>Usatges</i>	Bertako zuzenbidea osatu duten erabilerak eta ohiturak	
Legedian	Konstituzioa	<i>Derechos civiles, forales o especiales</i>	
	Euskal Autonomia Erkidegoko Estatutua	<i>Derecho Civil Foral y especial</i>	<i>La Constitución ampara y respeta los derechos históricos de los territorios forales. La actualización general de dicho régimen foral se llevará a cabo, en su caso, en el marco de la Constitución y de los Estatutos de Autonomía (EK 3. AX)</i>
	Nafarroako Hobekuntza	<i>Derecho Civil Foral</i>	
	Beste estatutuak	<i>Derecho Civil</i>	
Bikotasuna	<i>Derecho civil foral/especial</i>	<i>Dentro de los términos de la presente Constitución, los Estatutos serán la norma institucional básica de cada Comunidad Autónoma y el Estado los reconocerá y amparará como parte integrante de su ordenamiento jurídico (EK 147.1)</i>	
	<i>Derecho civil autonómico</i>		

Oraingo testuinguruan, ordea, Autonomia-erkidegoetan indarrean dauden zuzenbide zibilak ez dira zuzenbide berezia; zuzenbide zibil komun dira indarra duten lurraldean, hala ikuspegi formalean (*Derecho especial* terminoak ez du zentzurik), nola ikuspegi materialean. Hain zuzen, ikuspuntu substantibo eta erabakigarritik, beren indarra Konstituzioaren eta Autonomia Estatutu bakoitzaren eskuetan geratzen da; hartara, Kode Zibilaren ondoan duen independentzia eta entitatea azpimarratu egiten da. Bestalde, Konpilazioen artikulatuan jasotzen diren baliabide batzuei esker, eskualdeko zuzenbide zibilek indar zabaltzailea dute: Autonomia-erkidego bakoitzeko

zuzenbidearen printzipio orokorrek eta sistemaren autointegrazioak bideratuko dituzte zalantzazko arazoak.

Baieztapen horretan ez da oztopo Konstituzioko 149.3. artikuluan ezartzen dena: betiere, Estatuko zuzenbidea Autonomia-erkidegoko zuzenbidearen ordezkoa izango da. Kode Zibilaren ordezkotasuna ezarri arren, foru-zuzenbideekikoa zehaztu egin behar da. Agintzen dena hau da: Autonomia-erkidegoko zuzenbideak ezin duela estatukoa derogatu, haien zuzenbideak ezin baitu Estatuaren legeria baztertu; hark, legeria autonomikoaren eremuan, estatukoa indarrean egotea galarazi besterik ez du egingo. Gainera, beste ikuspuntu batetik, Estatuaren zuzenbidea Autonomia-erkidegokoaren ordezeko gisa ager daiteke, baina dagokion legebiltzarrak bere eskuduntzako gaiei buruz legerik ematen ez duenean bakarrik.

Azken batean, sistema zibila zuzenbide zibil autonomikoetan dibertsifikatzea balio gisa ulertu behar da. Dibertsifikatze orok berez sortzen dituen zailtasunen aurrean, Konstituzioak adierazten duena ekarri behar da gogora:

(1) Hitzaurrea: *«Proclama su voluntad de... proteger a todos los españoles y pueblos de España en el ejercicio de los derechos humanos, sus culturas y tradiciones, lenguas e instituciones».*

(2) Arau nagusia: *«Reconoce y garantiza el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran y la solidaridad entre todas ellas»* (EK 2).

Funtsezko oinarri horietatik abiatuz, Konstituzioak foru-zuzenbide zibilak jaso eta babestu egiten ditu, antolaketa politikoak berezkoa duen ezaugarri juridiko gisa gainera. Beraz, eztabaidagaia arazo moduan azaltzen duen ikuspegirik balego, molde hori konstituziogilearen benetako borondatek urrun kokatuko litzateke. Ondorioz, zuzenbide zibil autonomikoek ekarpen hauek egiten dizkiote sistema zibil orokorrari:

(1) Bizitasun emantzipatzailea: Kode Zibilak foru-zuzenbideak garatzeko aukerarik gabeko sistema iragazgaitz moduan ikusten bazituen, orain abagune historikoak garatze hori posible egingo duen jokalekua bideratu du.

(2) Bizitasun konpontzailea: ordenamendu autonomikoetan, bakoitzaren zuzenbide zibila sistema osatu eta itxi moduan eratu eta garatzen da; alegia, beren baliabide propioak dituzte hutsuneak betetzeko.

(3) Bizitasun materiala: historian zehar galdutako gaiak eta aukerak berreskuratzeko ideiatik harantzago, zuzenbide zibil autonomikoa politika juridikoa egiteko tresnatzat hartu behar da, arazoak unibertsalak badira ere, konponbideak eta tresna juridikoak egoera partikularrera egokitu behar baitira.

2. Arabako zuzenbide zibila

Arabaren eraketa politikoa korapilatsua izan zen, antolamendu eta jurisdikzio desberdinak zituzten lurraldeak, arrazoi desberdinengatik, elkar hartu ahala.

Eraketa politikoa	
JAUNAREN JURISDIKZIOA <i>Arabako ernemuina – Arriagako Kofradia</i>	ERREGEAREN JURISDIKZIOA
Lurraldea	Lautadako lurrak: Gasteizko gunearen iparraldea eta ekialdea (egungo lurraldearen % 40)
Antolaketa	Nafarroako erre Santxo Jakintsuak, Kofradiaren boterea makaltzeko, Kofradiaren lurretan Foru askeak (Logroñoeko forua eredu hartuta) ematen ditu: Gasteiz (1181) eta ondoren Agurain, Trebiño eta Laguardia
	1140 Salinas de Añana
	1164 Laguardia
	1181 Vitoria
	1182 Antoñana
	1191 La Puebla de Arganzón
	1196 Labraza
	1242 Labastida
	1256 Corres Santa Cruz de Campezo Salvatierra
	1264 Salinillas de Buradón
	1272 Arceniega
	1252 1284 Contrasta
	1295 Peñacerrada
	1299 Berantevilla
1312 1319 San Vicente de Arana	
Arabako hiri-gune nagusiak osatzen ditu Alfontso XI.enak: Villarreal (1333), Alegría (1337), Elburgo (1337) y Monreal de Zuya (1338); guztiak antzinako Arriagako Kofradiaren lurraldean	

Arabako Ermandade Probintziala: Enrique IV.ak onartua (1458-1463)		
Aurrekariak	XIV eta XV: Ermandadeak hitzartzeko politika abiatzen da ordena publikoari eusteko eta tokiko ermandadeak eratzen dira	
1332.04.02	Arabako Kofradia: <i>Voluntaria entrega</i> edo <i>Pacto de Arriaga</i> Kofradia desegin eta bere lurraldea Gaztelako erregearen menpe jartzen da, hau da, «Jauna» izango da Gaztelako Erregea (Alfontso XI)	
1463 Ermandandea eratzea	Arabako Ermandadea osatuko dute: hiribilduak (Gasteiz, Miranda de Ebro, Salvatierra, Pancorbo eta Sajazarra), tokiko ermandadeak (26 guztira) eta batzarrak (San Millán eta Arana)	
Kanpoan	Lapuebla de Arganzón eta Trebiñoko Konterria	
Zabalkuntza	Bayas ibaiaren mendebaldea; Trebiño eta Arabako Errioxa (aldi batean Nafarroako Forua erabiltzen zuten bertan)	
Ermandadean sartzea	Antoñana, Santa Cruz de Campezo, Lagrán, Peñacerrada, Salinillas de Buradón, Berantevilla, Laguardia (1486), Bernedo (1490) eta Labraza (1501)	
Zuzenbide zibilari eutsiz sartzea	1462	Aiara (Araba zen)
	1489	Aramaioko arana (Bizkaia zen)
	1491	Laudioko arana (Bizkaia zen)
Ermandadea utzi	1463-1493	Miranda de Ebro, Pancorbo, Villalba de Losa, Losas de Suso (Burgos), Saja (Logroño) eta Orozco (Bizkaia)

Behe Erdi Aroan sarturik, Arriagako Kofradia Gaztelako Erregetzara lotu zen 1332. urtean eta, aurrerantzean, Erregea izango da beren Jauna (*voluntaria entrega*), hau da, zuzenbide pribatu nagusia Erregeak emandako araudiak osatuko du. Berehala lurraldean zehar ermandadeak eratzen hasi eta, batuketa-prozesuaren ondorioz, Araba osatzen zuten Ermandadera beste hiru lurralde ere bildu ziren: Aiara 1462. urtean (beranduenera), Aramaio 1489. urtean eta Laudio 1491. urtean. Lurralde horiek lehendik bazuten berezko ordenamendu juridikoa, berorri eusteko borondatea agertu eta bakoitzak bereari eutsiko dio. Hartara, Aiarak bere zuzenbide zibilari, eta Aramaio eta Laudiok Bizkaiko zuzenbide zibila aplikatzeari, eutsi zioten.

Historian zehar Arabako zuzenbide zibila islatzen duten testu nagusienak honako hauek dira:

(1) Gaztelako erregearen eta Arabako probintziaren arteko *hitzarmenaren eskritura* (1332ko eskritura). Horren arabera, Gaztelako Koroara lotzen da Araba eta, bertan, zuzenbide pribatuari dagokionez, eskuratutako ondasunen gaineko askatasuna ezartzen da.

Zuzenbide pribatuko iturriak: testu nagusiak		
1181	Gasteizko Forua	Zuzenbide prinatuari buruzko araudirik gabe
1200	- Gaztelako Alfontso VIII.ak Araba eta Gipuzkoa menperatzen ditu - Gasteizen defentsa: Nafarroako Santxo Indartsuak errenditzeko baimena	Zuzenbide pribatua ez da ukitzen
1271	Alfontso X: <i>Fuero Real</i> edo <i>Fuero de las Leyes</i>	Udal askeetako foruak osatzeko, baina haiek baliorik Gabe uztea ekartzen du
1332	Alfontso XI: Erregearekin hitzarmena	Zuzenbide pribatua: inork beretzat eskuratu dituen ondasunak askatasunez xedatzeko baimena
1348	Alfonso XI: <i>Ordenamiento de Alcalá</i>	- Zuzenbidearen iturri dira: Ordenamendua bera, Udal foruak (<i>Fuero Real</i> ordeztailea izanik) eta <i>Las Partidas</i> (Alfonso X) - Alcaláko Ordenamendua eta ondoren emandako Gaztelako zuzenbidea osorik aplikatuko dira Gasteizen eta Araban
1417	Ermandadeko Koadernoak	- Delinkuentziari aurre egiteko - Antolaketa: zazpi koadrila
1463	Lege eta Ordenantzen Koadernoak	Rivabellosako Batzarra: Ermandade Probintziala eratzen da

(2) *Aiarako Forua*. Indarrean zeuden ohiturak idatziz jasotzen ditu Aiarako jaunak 1373. urtean. Beranduago, 1458. urtean Arabako Ermandadea sortzen da eta, beranduenera, 1462. urtean Arabako Ermandadera biltzen da Aiara. Geroago, 1469. urtean, Aiarako Foruak eguneratu eta osatu egiten dira egoera berrira egokitzeko. Foruetan, zuzenbide zibilar buruzko xedapen asko jasotzen ziren, Nafarroako zuzenbide zibilean jasotzen ziren antzekoak gainera. Baina, zuzenik, 1487. urtean, Foru horiek baztertu eta lege nagusitzat hartzen dira Gaztelako legeak (*Fuero Real*, *Las Partidas* eta *Ordenamientos Reales*): «*Renunciando en todo como digeron por sí e en nombre de las dichas sus partes, el Fuero antiguo que antes de agora usaron e todos sus usos e costumbres*».

Erakunde zibilei dagokienez, ordea, honako hau indarrean uzten da: «*Que en cuanto a las herencias e subcesiones de los bienes de cualesquier vecinos de la dicha tierra que puedan testar e mandar por testamento o manda o donación de todos sus bienes o parte de ellos a quien quisieren, apartando sus fijos e parientes con poco o con mucho, como quisieren o por bien tubieren*». Azken borondatea adierazteko askatasuna ezartzen duen arau zibil horrek bakarrik osatuko du Aiarako foru zibila: ondasunak askatasun osoz xedatzeko eskubidea gorde da Aiarako lurraldean.

Xedapen zibil hori behin eta berriz berretsi zuten Erregeek eta gero Kode zibilak babestu. Gainerako harreman zibilak arautzeko, Gaztelako legeak aplikatuko dira.

Aiarako Forua	
Aurrekariak	<ul style="list-style-type: none"> - Bizkaiko Jaunekin ahaidetasunik bazuen familiak izan zuen Aiara eta inguruko lurraldeen Jaurgoa - Familiaren <i>jatorrizko</i> leinua amaitu (1332) eta, gerra zibil baten ostean, Toledon erroterik zegoen <i>bigarren</i> leinu batek hartu zuen Jaurgoa - Bigarren leinu horren lehen jauna: Fernán Pérez de Ayala (Arabako Kofradia Alfontso XI.ari entregatzeko erabakian sutsu aritu zen) - Gasteizen jaioetako haren seme zen Pedro López de Ayala garaiko pertsonarik garrantzitsuenetakoa izan zen (Gaztelako Kantzilerria, enbaxadorea, kronista, poeta)
1373	Ezagutzen den lehen testua: aurretik beste bat zela aipatzen da bertan (hidalgoentzat bakarrik bazen ere)
1469	<ul style="list-style-type: none"> - Indarrean zen testua eguneratzen da. - Aiarako Forua ez foru askea (<i>fuero franco</i>) eta hark, Bizkaikoak bezala, bereizten zituen hidalgoak eta nekazari nahiz peoiak, trataera desberdina emanez. - Lege bilduma edo pilaketa da, erregeak onartzen duena, eta testamentua nolana emateko askatasuna biltzen du jada
1487	Aiararrek beren Foruari uko egin eta Gaztelako zuzenbidea aplikatzea eskatzen diete Errege Katolikoei
Testua	« <i>Renunciando en todo como digeron por sí e en nombre de las dichas sus partes, el Fuero antiguo que antes de agora usaron e todos sus usos e costumbres</i> »
Iritzia	« <i>También calificamos de absurda y falsa esa renuncia... No había razón alguna para someterse a la legislación castellana, y renunciar a un Fuero de Ayala, que (como hemos ido examinando precedentemente) era rico en disposiciones civiles, muchas de ellas similares a las del Derecho civil de Navarra, a las contenidas en nuestros Fueros Históricos navarros</i> » (Francisco SALINAS QUIJADA: <i>Estudio comparativo del Derecho ayalés y navarro</i> , 1983, Vitoria-Gasteiz, 171. or.).
Ondorioa	Gaztelako zuzenbidea aplikatu zaie aiarrari, baina brezkoa duten zuzenbide pribatuan berezitasun hau galdu gabe: « <i>Que en cuanto a las herencias e subcesiones de los bienes de cualesquier vecinos de la dicha tierra que puedan testar e mandar por testamento o manda o donación de todos sus bienes o parte de ellos a quien quisieren, apartando sus hijos e parientes con poco o con mucho, como quisieren o por bien tuvierén</i> »

(3) *Bizkaiko foru-zuzenbide zibila*. Laudion eta Aramaion, berriz, Bizkaiko foru-zuzenbide zibila aplikatu ohi da betidanik eta, Gaztelako zuzenbidea sartzen denean, lege horiei eutsi egiten zaie tokiko usadio gisa.

(4) *Foru Koadernoak*. Arabako Ermandadea 1417. urtean eratzen da eta, poliki-poliki, lurraldeko eskualdeak bertan bilduko dira; guztira zazpi koadrilak osatuko dute Arabako Ermandadea. Eratze-prozesu horretan hainbat Ordenantza emango dira eta, foru-erakundeen ikuspegitik, garrantzi berezia du Rivabellosako Batzarrak 1463. urtean emandako *Cuaderno de Leyes y Ordenanzas* delakoak.

Horregatik, zuzenbide zibilaren eremuari dagokionez, *Fuero Real* delakoa eta *Ordenamiento de Alcalá* delakoa emanez geroztik, Gaztelako zuzenbidea nagusitzen da, tokiko usadioak errespetatzen badira ere. Horiek

horrela, Araban berezko zuzenbide zibilak Aiarako aranean bakarrik irauten du, eta Bizkaiko Foruak Laudio eta Aramaio udalerrietan.

3. Bizkaiko zuzenbide zibila

Bizkaia hiru lurralde desberdin batuz osatu zen: Bizkaiaren jatorri-gunea (*Vizcaya nuclear*), Bizkaiko Jaunaren agintepeko lurraldea, Ibaizabal ibaitik Deba ibaia artekoa; Durangoaldea (*Duranguesado*), Nafarroako Erreinua eta Arabako Konderriaren lurraldea izan bazen ere, 1212. urtetik Bizkaiko Jaunarena bihurtu zena; eta Enkarterriak (*Encartaciones*), XIII. mendean Bizkaia izatera pasa bazen ere, aldika banandu egiten zen eta beren forua emateko parada ere izan zuen lurraldea. Hiru lurraldeak batu ostean, erakunde komunak izango dituzte, baina aurretik zeukaten antolaketa politikoa galdu gabe: Enkarterriak Urrestietako Batzarrean bilduko dira, eta Durangoaldea Gerediagako edo Astola baserriko Batzarrean bilduko da. Jaun bakarra izanik, Bizkaiko Jaurerria osatzen dutenez, hirurak Gernikako Batzarrean bilduko dira. Bestalde, hainbat hiri ere (Lanestosa, Balmaseda, Orduña eta Otxandio) data desberdinetan lotu ziren Bizkaira. Lurralde osoa Gaztelara lotua geratuko da 1379. urteaz gero.

Eraketa politikoa: hiru lurraldeen batuketa		
Jatorri gunea	Durangoaldea	Enkarterriak
Bizkaiko Jaunaren lurraldea (Ibaizabal eta Deba ibaien tartea)	- Jatorrian Nafarroako Erregearena eta gero Arabako Kondearena - 1212 Bizkaiko Jaunarena - Durangoko merindadeak bere batzarrak Gerediagako foruzelaian egiten ditu (Abadianoko San Salvador eta San clemente ermitaren aurrean)	- XIII. mendez geroztik Bizkaira lotua - Bost herrialde biltzen dira (<i>Repúblicas Unidas Encartadas</i>): hamar kontsejuk edo bailara nagusiek osatzen dituzte (bakoitzak jurisdikzio eta gobernu propioa du) - Urrestietako Batzarra osatzen dute (herenetan zatituta)
Lurralde bakoitzaren eraketa		
Lur Laua	Hiribilduak eta Hiriak	
- Laua (<i>tierra llana</i>) hain zuzen «harresirik» ez dagoelako (Bizkaiko baserriak eta landak) - Ohituren eta bizkaitarren (infantzoien) foruaren menpe - Elizateetan antolatzen dira (72 guztira) - Elizateek merindadeak osatzen dituzte	- Harresiz itxiak, Bizkaiko infantzoien forutik at geratzen dira - Bakoitzak bere herri-karta eta foru berezia du - Jaurerrian egiten diren batzarretatik kanpo, beren batzarra osatzen dute - Hiribilduak: Valmaseda (1199), Bermeo (1236), Lanestosa (1287), Plencia (1299), Bilbao (1301), Ochandiano (1304), Portugaleta (1322), Lequeitio (1325), Ondarroa (1327), Marquina (1355), Guernica (1366), Durango (1372) y Ermua (1372) - Hiria: Orduña (1228) - Bizkaira lotzen dira beranduago: Lanestosa, Valmaseda, Orduña eta Ochandio	

Erakundeak		
Berezkoak	Enkarterriak	Urreztieta Batzarra
	Durangoaldea	Gerendiako Batzarrak (Abadiano)
	Villas y Ciudad	Udal-antolaketa
Komunean	Gernikako Batzar Nagusiak	Hiribilduek eta Hiriak, Enkarterriek eta Durangoko Merindadeak ordezkariak bidali, beren interesak ukizten zirenean bakarri bidaltzen zituzten
Agindua	«Yo, Señor de Vizcaya juro que bien y verdaderamente guardaré y mandaré guardar todas las libertades, franquezas y privilegios, usos, costumbres, que los Vizcaínos, así de la tierra llana como de las villas y ciudad, y Encartaciones y Durangueses de ella tuvieron hasta aquí y en la manera que ellos tienen y quieren»	
Auziak	Bizkaitarrak parte ziren auziak apelazioan hegin zitezkeen Jaurerriko Korregidorearen Aurrera, eta Bizkaiko Epaile Nagusiaren Aurrera (azken hori Valladolideko Erret Txantzilerian)	

Lurralde bakoitzak jatorri eta bilakaera ezberdina izanik, agertzen diren zuzenbide pribatuko iturriak ere desberdinak dira:

(1) Durangoko Merindadeko Foru Zaharra. Data ezezagunekoa bada ere (XIV. mendea), erakunde zibilak biltzen dituen forua da, dudarik gabe Bizkaiko Foru Zaharra baino lehenagokoa. Foru horretan, harreman zibilak arautzeko Bizkaiko Foruak gero ezarriko zituen oinarriak ezartzen ziren jadanik: jaraunslea umeen artean aukeratzea, ezkontzan ondasunek duten erregimena eta auzokotasunari buruzko irizpideak.

(2) *Avellaneda* edo Urrestietako Forua. Enkarterrietako batzarrak bere Ermandadeko Forua edo Ordenantza egin zuen 1394. Urtean; geroxeago emango du berea, 1397. urtean, Gipuzkoako Ermandadeak.

(3) Bizkaiko Foru Zaharra. Bizitza zibila arautzeko, Bizkaiaren jatorrigunean sortutako ohiturak bilduko dira, lehen aldiz, 1452ko Foru Zaharrean; beronek, 1506. urtean berrikuspenik ere izan zuen. Foru Zaharrak indarra izango du ere Enkarterrietan eta Durangoaldean. Hala ere, Enkarterrietan ez da indarrean jarriko besterik gabe eta bertako foruarekin batera egozko da indarrean. Aldi berean, hainbat hiribildutan ere, foruaren zenbait atal aplikatuko da.

(4) Enkarterrietako Forua. Enkarterriak bere usadioak eta ohiturak jasoak zituen hainbat testutan eta, testu horietatik, nagusiena aipatu dugun 1394ko Foru Zaharra izango da; dena den, hor ez dira arau zibilak jasotzen. Foru Zaharra eraldatzeko erabakia hartu eta 1503. urtean ematen da Enkarterrietako Forua. Azken Foru hori 111 legek osatzen dute: horietatik lehen 73 izaeraz arau penalak dira; gainerakoak, ordea, esparru zibileko harremanak arautzeko dira. Bigarren zati horri deituko zaio, hain zuzen, Albedrio Forua. Enkarterriak Bizkaiko bizitzan erabat murgildu zirenetik aurrera, beren berezko Forua gero eta gutxiago erabili eta Bizkaiko Forua aplikatuko zen, hura baztertuz.

(5) Bizkaiko Foru Berria. Foru Zaharraren berrikuspena egin eta Foru Berria ematen da 1526. Urtean; beraz 1527an berretsi zuen Carlos I erregeak.

Bilakaera horren lerro nagusiak marratuz, ezaugarri hauek azpimarra daitezke Bizkaiko lurraldeari dagokionean:

(1) Lur Laua eta Hiribilduak. Bizkaian bereizi egin behar dira, batetik, hiribilduak (*villas*) eta, bestetik, lur laua (*Tierra Llana*) edo elizateak (*anteiglesias*). Lur laua Bizkaiko elizateek osatzen dute eta,aldi berean, merindadetan bilduta daude. Beren sistema juridikoa, Jaurerriko «ohiturek» eta «foruek» osatzen dute. Hiribilduak, berriz, harresiz inguratutako gunek dira. Elizateak nagusiki burdingintzatik eta nekazaritzatik bizi badira, hiribilduek merkataritza dute jarduera ekonomiko nagusia. Azken horietan, ohiturak eta batzarretako foruek ez, baina hiribildua sortzeko «gutunak» eta «erreinuko foruek» arautzen dituzte bizitza zibileko arazoak. Hiribilduen eta lur lauaren artean, jarrera kontrajarriak sortuko dira etengabe eta, desadostasunak gainditzeko, Konkordia edo Elkartasun-ituna egingo dute 1630. urtean. Itun horren klausula batek aukera emango die hiribilduei beren barrutian Bizkaiko lege zibilak aplikatzea eskatzeko.

(2) Zuzenbide pribatuko erakunde nagusienei dagokienez, erakunde zibil aipagarrienak honako hauek dira: ohiturazko zuzenbidearen indarra; tronkalekotasuna; testamentua egiteko askatasuna; ondasunen foru komunikazioa, ezkontideen arteko ondare-erlazioak arautzeko eraentza gisa; ezkontzako kapitulazioak; eta oinordetzako itunak.

Zuzenbide pribatuaren iturriak		
Hiribilduak eta Hiria	Gaztelako zuzenbidea	Foru askea, Foru erreala, Alcaláko Ordenamendua eta Toroko Legeak
Durangoko Merindadea	Foru Zaharra (XIV)	- Data ezezaguna baina Bizkaiko Foru Zaharra baino lehenagokoa - Ondorengo foru-zibilaren oinarriak jasotzen ditu: jaraunslea ondorengoan artean aukeratzea, ezkontzako eraentza ekonomikoa eta auzokotasun-irizpideak
Enkarterriak	Urreztieta Forua edo Enkarterrien Foru Zaharra (1394)	- Ermandadeko Forua edo Ordenantza (Gipuzkoak hiru urtera: 1397) - Zuzenbide pribaturik ez du jasotzen - 1503 Aldaketa. Izenez, Enkarterrietako Forua, 111 legez osatua: 73 izaeraz penalak eta gainerakoak zibilak (Albedrioko Forua deitzen zaie lege horiei)
Bizkaia	1452 Foru Zaharra	- Bizkaiaren jatorri guneko ohiturak biltzen ditu - 1506 Eguneratua - Bere indarra poliki poliki zabaltzen du Enkarterrietara eta Durangoaldera - Zenbait arau hiribilduetan ere aplikatuko dira
	1526 Foru Berria	- Foru Zaharra eguneratzeko - Gaztelako unibertsitateetan hezitako legelarien eskua antzeman daiteke - 1574 Geroztik Bizkaia osoan aplikatzen da (jatorri gunean, Durangoaldean eta Enkarterrietan)
	1630 Konkordia	- Auziak sortzen dira zuzenbide pribatuko zenbait arauekin lur lauaren eta hiribilduen artean - Hitzarmenez erabakitzen da hiribilduek Bizkaiko Foruko xedapen zibilak erabiltzeko aukera egin dezaketela: Elorrio (1712), Bermeoko zenbait Elizatek (1734), Ochandianoko zenbait Elizatek (1818) eta Areatza-Villaro (1825)
	1959 Bilduma	<i>Ley de 30 de julio, sobre Compilación del Derecho civil Foral de Vizcaya y Álava</i>

4. Gipuzkoako zuzenbide zibila

Gipuzkoaren mugakide diren lurraldeek, gertuenean Arabak, Bizkaiak eta Nafarroak, modu zabal edo murrizagoz, beren Foru Zuzenbide Zibilaren bilketa egin izan dute eta, aldiz, Gipuzkoak ez. Esan izan ohi du doktrinak irla baten antzera geratu zela Gipuzkoa Foru Zuzenbide Zibila duten lurraldeen artean. Hori horrela zergatik den jakiteko, nahitaez, historiara jo eta, bereziki, aztertu egin behar dira, lehenik, Gipuzkoaren sorrera eta, gero, arlo pribatuan aplikagarri ziren iturri-sistemak.

Gipuzkoako lurraldean, hiribilduak XII. mendetik XIV. mendera bitartean sortu ziren, eta bizimodu eta garapen independentea lortu zuten. Hiribildu horiek 1397. urtean Gipuzkoako Ermandadea eratzeko batu eta beren arauak Koaderno batean bildu zituzten. Hortik aurrera, eta Koaderno hori garatuz, 1457. urtean eta 1463.ean eratu zen probintzia gisa. Bien bitartean, hiri bakoitzak bere foru propioa izan zuen: Donostiako Forua (Jakan sortu eta Lizarra bidez etorri zena) edo Gasteizko Forua (Logroño Foruaren luzapena). Zuzenbide zibilari dagokionez, arau gutxi batzuk jasotzen ditu Donostiako Foruak, eta bat ere ez Gasteizko Foruak. Horregatik, arlo pribatuan ohitura aplikatzen dute garaiko auzitegiek arau idatzirik ezean.

Ondorioz, ordenamendu desberdinak daude indarrean lurraldean zehar: hiribilduetan, Donostiako Forua (kostaldeko hirietan zabaldu zena) eta Gasteizko Forua (barnealdeko hirietan zabaldu zena); eta, gainerako lurraldean, herriak berak sortutako ohiturak aplikatzen ditu erregearen ordezkariak (*Adelantado* edo *Merino* delakoak). Horregatik, zuzenbidea sortzeko bi sistema batera egongo dira: hirietan foruaren iturri-sistema eta gainerako lurraldean ohitura. Gainera, bi jurisdikzio desberdin: hiribilduetan hiribilduko auzitegiak, eta gainerako lurraldean erregearen ordezkaria epaile gisa, bertako zuzenbidea, ohiturazkoa alegia, aplikatuz. Erregetzaren lurraldeetan dauden ohitura horiek oso desberdinak izanik, aldi berean, erregeek, ordenamendu juridikoa bateratu nahian, zenbait foru ematen dituzte, hiribilduetako foruen hutsuneak betetzeko; hala nola, *Fuero Juzgo*, *Fuero Real* eta *Las Partidas* delakoak.

Guztiak Erromako zuzenbidean oinarrituta daude eta oso erabilerrazak dira legelariantzat idatzirik daudelako. Beraz, hiribilduetako auzitegiek erlazio pribatuetan ohitura aplikatzen dute, baina, poliki-poliki, beste foru horiek aplikatzen hasten dira, idatzirik egonik ohiturak baino segurtasun handiagoa eskaintzen baitute.

Eraketa politikoa	
Erregetzaren jurisdikzioa	Ahaide nagusien jurisdikzioa
Foru aske bidez hiribilduak sortzen dira, arrazoi komertzial eta politikoen arabera	Berezko zuzenbidea
<ul style="list-style-type: none"> - <i>Donostiako</i> Forua (Lizarrakotik hartua, zeina Jakakotik zetorren): kostaldeko hiribilduak eratzeko erabiltzen da eta zuzenbide pribatuko arau gutxi batzuk jasotzen ditu - <i>Gasteizko</i> Forua (Logroñokotik hartua): barrualdeko hiribiludak eratzeko erabiltzen da eta zuzenbide pribatuko araurik ez du jasotzen - Hiribildu bakoitzeko jurisdikzioan aplikatzen dira - Zuzenbide pribatua ordezteko, ohiturak baztertu eta erregearen arau idatziak erabiliko dira (<i>Fuero Juzgo</i>, <i>Fuero Real</i> eta <i>Las Partidas</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> - Erregearen ordezkariak (<i>Adelantado</i> edo <i>Merino</i> delakoak) baliatzen du - Lurralde horiek hiribilduetara lotzen joango dira, horko zuzenbidera meneratu eta ahaide nagusien atzamarratik askatuz

Aipatutako prozesu horren gailurra *Ordenamiento de Alcalá* delakoak jartzen du 1348. urtean. Erreinu guztiarentzat ematen den lehen araudia da eta erabateko aldaketa ekartzen du bi alorretara:

(1) Alde batetik, ordenamendu horrek zuzenbideko iturrien lehentasun-sistema berria ezartzen du: Alcaláko Ordenamendua lehenik, hiribilduetako Foruak (*Fuero Real* delakoa horietan sartutzat joko da) gero, ohitura segidan eta, azkenik, Partidak. Lehen iturria Alcaláko Ordenamendua izanik, Gorteetako Koadernoak eta Erregearen Pragmatikak ere aplikagarri dira. Legeak egiteko aukera, ondorioz, lehen ohituren bidez herriak berak baldin bazuen, orain Erregearen esku geratzen da. Nahiz ohiturak onartzen diren, arauak aplikatzean nahiago izango dira arau idatziak ohiturak baino. Azken batean, lege idatzia, kontzepzio erromanistan oinarritutakoa, nagusituko da ohituraren gainetik.

(2) Bestetik, jurisdikzioa bateratu egiten du: Alcaláko Ordenamendua eman aurretik, apelazioak hiribilduetako auzitegiek erabakitzen baldin bazituzten, ondoren erregearen auzitegiek erabakiko dituzte. Auzitegi horiek osatzen dituzten legelariak unibertsitatean hezi dira eta, bertan Erromako legeak ikasi dituztenez, hiribilduaren foruan ezer adierazten ez bada, *Fuero Real* eta *Las Partidas* araudiak aplikatuko dituzte. Horrela, epaien bidez ere, eraentza juridikoa bateratu egingo da, beti ere lurralde bakoitzeko ohiturak baztertu eta gaindituz.

Zuzenbide pribatuko iturriak	
1348	Alcaláko Ordenamendua - Iturri-sistema ezartzen du: Ordenamendua bera (Gorteetako Koadernoak eta Erregearen Pragmatikak ere barneratuz), Tokiko Foruak (horien ordeztaila da Errege Forua), ohiturak eta Partidak - Erregearen jurisdikzioa ezartzen du auzietarako (epaileek, unibertsitatean heziak, arau idatziak aplikatuko dituzte, ohiturak nekez)
1397	- Gipuzkoako Ermandadea eratzen duen Koaderno (Getariko Batzarra) - Zuzenbide pribatuari buruz kasik araurik ez
1457-1463	Probintziaren eraketa
1463	Ermandadearen Koaderno Berria
1554	- Segurako Batzar Nagusiak: familia-ondarea babesteko arauen inguran kezka sortzen da lehen aldiz - Legezko seniparteak (<i>Leyes de Toro</i> 1505; <i>Ley de Madrid</i> 1534) <i>versus</i> lurraldeko praktika - Arazoa eta kezka bizirik daude gero ere: <i>Nueva Recopilación</i> eta <i>Novísima Recopilación</i>
1583	- Ermandadeko Koadernoaren aldaketak
1696	- Zuzenbide pribatuko arau gutxi batzuk

Aldi berean, lurraldearen ezaugarri bihurtuko den prozesua hau burutzen da: Gipuzkoako lur laua guztia, poliki poliki, hiribilduen eskumenpera etorriko da, Merinoaren eskumena gero eta murriztagoa izango da, eta bertako zuzenbidea soilik aplikatzen den eremua ere bai. Azken finean, Alcaláko Ordenamenduak sistema juridiko pribatua bateratuko du lurralde osoan. Hori 1348. urtean gertatu zen eta Gipuzkoa oraindik eratzen hasteko zegoen. Adierazienez, Gipuzkoako Ermandadea 1397. urtean sortu zen eta, ordenantzak garatzen ari baziren ere, XV. mendean burutu zen prozesuak administrazioari buruzko antolaketa juridikoa bakarrik finkatu zuen. Alegia, Ermandadearen Koadernoetan ez da zuzenbide pribatuko araurik jasotzen, ez 1397. urtekoan (sortzen denean), ez ondorengo garapenetan (azkena 1463.enean); azken batean ermandadearen helburua «gauza» edo arazo publikoez arduratzea delako.

Parean, Bizkaiak jaurerri moduan dihardu, bertako hiribilduen ondoan eta 1452. urtean Foru Zaharra ematen da, bertan jasoz zuzenbide pribatuari buruzko arauak. Bereizketa zergatik gertatzen den azaltzeko, arrazoi politiko bat aipatu behar da. Nekazaritza-munduko jaunen eta hiribilduen arteko borrokak akordio bidez amaitzen dira Bizkaian eta Araban; aldiz, Gipuzkoan hiribilduak nagusituko dira eta beren legeak ezartzen dizkiete nekazaritza giroko jaun edo ahaide nagusiei, batik bat hiribilduko jendeak merkataritzan oinarritutako gizartea bultzatu nahi duelako; probintziaren ekonomia burnigintzan eta komertzioan oinarriturik dago. Horregatik probintziako koadernoetan jasotako legeria horretan ez da zuzenbide pribaturik bilduko eta nekazaritza-munduko legeria, ohituran oinarritua eta nekazaritza-jabetza mantentzera bideratutakoa, baztertuta geratzen da.

Bazterketa horren ondorioz, nekazaritza-arloan jabetza kontserbatzeko arazoak izango dituzte titularrek eta, horregatik, ohitura horiek idatziz jartzeko lehen ahaleginak eingo ditu probintziak. Zehazki, Segurako 1554. urteko Batzarrean azaltzen da lehen aldiz ohiturak idatziz biltzeko premia eta beharra, nekazaritza garatzen eta finkatzen hastearekin batera sumatzen baita behar hori.

BERECIARTU lizentziatuaren proposamena: *«Que para la conservación de esta provincia se haga ordenanza conforme al Fuero de Vizcaya e Inglaterra e de otras partes que los padres puedan dar todos sus bienes raíces a uno de sus hijos con los cuales se hacen como de mayorazgos e la nobleza e hidalguía se autoriza y saldrán más naturales della a otras partes e se mostrarán e excusarían muchos pleitos».*

Hortik aurrera, talka gertatzen da. Alde batetik, Erregetzatik datozen legeak daude: 1505ko *Leyes de Toro*, 1534ko *Ley de Madrid*, *Nueva Recopilación* eta *Novísima Recopilación*; eta, bestetik, nekazal ustiategien jabetza kontserbatze arren burutzen den praktika eta usadioa. Hainbat eta hainbat eskari egingo ditu probintziak XVII, XVIII eta XIX. mendeetan zehar nekazal eremuko ohitura horiek idatziz jartzeko; erreinjua lortu duen batasun juridikoa babesteko, ordea, monarkiak ez du amore emango. Horren guztiaren adierazgarri da 1696. urtean egin zen Foruen Bilduma, izaeraz zibilak diren bi manamendu besterik ez baitira jasotzen: bata larreei buruzkoa eta bestea landaketen arteko distantziei buruzkoa.

«Las Juntas celebradas en la villa de Tolosa por el mes de Mayo de 1696 volvieron a tomar en consideración este asunto, que se consideraba en el país por tan interesante al bien de las familias. Así, pues, hicieron una ordenanza, por la cual se disponía que cualquiera persona pudiese dar por contrato entre vivos o como última voluntad a uno de sus hijos o hijas, o al nieto de estos, todos sus bienes muebles y raíces, derechos y acciones. Establecía además que los padres podían apartar a los otros hijos o hijas y descendientes legítimos “con cualquiera cosa o cantidad, poca o mucha, que les quisiesen señalar”. Concluía la misma que los hijos, hijas, o descendientes de éstos, no pudiesen pedir ni demandar cosa alguna contra la voluntad y disposición de los padres o ascendientes legítimos, no obstante lo prescripto en la indicada ley de Madrid. Las razones que descuellan en el acuerdo hecho por aquellas Juntas sobre esta materia pueden reducirse a tres. Era la primera, de esterilidad y cortedad de las haciendas libres de la provincia; segunda, los muchos pleitos que resultaban sobre legítimas; tercera, los perjuicios que se seguían de la partición de bienes entre muchos interesados» (Pablo GOROSABEL: *Cosas memorables de Guipúzcoa*).

Kode zibila egin aurretik Gipuzkoaren zuzenbide zibila berezia dela ere aipatzen zen. Hain zuzen, 1839ko urriaren 25ko legearen ondorioz egin zen *Proyecto de Arreglo de la Administración Provincial, o sea, Modificación de sus fueros por la Comisión Económica de la misma Provincia* delakoan (1841ko abenduaren 13koan) aurreikusten zen Gipuzkoako Foru Zuzenbide Zibila. Baina, Kodeketa Batzordea 1880. urtean Kode zibila sustatzeko bildu zenean, Gipuzkoa aipatu ez eta kanpoan uzten da. Kontuan izan behar da egoera politikoa ere ez zela aproposena; 1876.enean desagertzen da probintziak zuzen antolaketa politikoa, eta Foru Aldundiaren ordezkari zen Aldundi Probintzialak ez zuzen ekimen berezirik egin Batzordean presente egoteko. Dena den, Kodea eztabaidatzeko

prozesuan hainbat aldiz aipatzen da Gipuzkoan ere bazeudela zenbait berezitasun oinordetza eta familia-ondarearen inguruan.

Aipatuko ditugun erakunde guztiak, garaiaren arabera, indarrean zegoen legeari egokitu zaizkio. Hiru epealdi desberdin ikus daitezke bakoitzaren garapenean: Toroko Legeak eman artekoa, Kode Zibila argitaratu bitartekoa, eta harrezkero XX. mendea ia iragan artekoa. Lege bakoitzaren arabera, ohiturari eusteko zenbait modu erabiliko dira, baina beti emaitza berbera lortzeko asmoz.

(1) Lehen, *etxea zati gabe transmititzea*. Horrela etxearen ustiapenarekin seme edo alaba batek jarraitzen du. Lehenengo epealdian hori ezkontzako hitzarmenean egindako dohaintza bidez lortzen zen, ezkontide zaharrek usufruktu-eskubidea beretzat gordetzen zutelarik. Bigarren epealdian, 1534ko Madrilgo Legearen ondorioz, debekatu egiten da seme-alabei hobekuntzak egitea dote eta ezkontza bidez, eta seniparteak ordaintzea eskatzen zenez, ezkontzako hitzarmen eta testamentu bidez transmititzen zen etxea, gauza zehatzean hobekuntza eginez. Azken epealdian, etxea Kode Zibileko 1056. artikulua aplikatuz transmititu izan zen gehienetan. Testamentua egiteko askatasuna ikusten da ideia horretan, Gipuzkoan hasieratik zegoena eta Oñatiko biztanleek, Gipuzkoatik at zeudelarik, beraiantzat ere eskatzen zutena, hain zuzen Gipuzkoan eta Bizkaian zeuden ohiturak gogora ekarri eta alegatuz, aurrerago aipatuko denez.

(2) Bigarrenik, *itzultze tronkala*. Ondasunak jatorria duten familiari lotuta daude eta, ondasun horiek ezkontzara ekarri dituen oin berebetean oinordekorik egon gabe hiltzen bada, ondasunak oinetxera itzuliko dira. Ezkontzako hitzarmenetan ezartzen zelarik, XIX. mendeko erdialdera arte iraun zuen; Toroko VI. legeak eskatzen zituen formaltasun bereziak betetzea eskatzen zuen Auzitegi Gorenak baliozkoa izan dadin. Horregatik, erakunde hori lege-xedapen batean aurreikusita egotea beharrezkoa zen; zehazki, Donostiako Foruan aurreikusita zegoenez, baliozkoa zen bere barrutian; baina Donostiako Forua aplikatzen ez zen lekuetan ere itzultze tronkala ohitura bidez onartzen zen.

(3) Hirugarrena, *dotea emateko obitura*. Ezkongaiaren gurasoek dirutan edo ondasunetan etxera ezkontzen zen beste ezkongaiari emandako kopurua da, bereziki ezkongai hori jasotzen zuen etxearen zamei erantzuteko emana. Zama horiek gainerako senideen seniparteak ziren, etxean geratzen zenak eman beharrekoak. Dotea, beraz, seniparteak ordaintzeko erabiltzen zen. Horregatik, 1534 Madrilgo Legearen kontra hainbat aldiz protesta egin zuen probintziak eta ohiturak idatziz jartzeko eskatu, ondorengo urteetan Kode Zibila argitaratu bitartean. Izan ere, lege horrek dote eta ezkontza bidez umeak hobetzeko debekua ezartzen zuenez, seniparteak modu horretan ezin baitziren ordaindu.

(4) Laugarrenik, *famili komunitate ekonomikoa sortzekoa*. Umeetako bat etxera ezkontzen zenean, etxe horretan egoera berezia sortzen zen, bertan etxea ustiatzeko emateko bi bikote biltzen zirelako. Hori arautu egiten da, normalean ezkontzako hitzarmenen bidez eta zehaztu ere bai bikote bakoitzaren egoera (eskubideak eta betebeharrak). Horrela, familien arteko elkarteak sortzen da,

berezitasun nagusi honekin: parte hartzen duen kideetako bat hiltzen denean, elkartea ez da desegiten, ez eta hildakoaren eskubideak bere oinordekoei pasatzen ere, baizik eta eskubide guztiak hildakoaren alargunarengana pasatzen dira alargun-egoeran jarraitzen duen bitartean.

(5) Azkenik, *abaide-kontseilua*. Familien elkarte hura desegiteko erabiltzen den erakundea da. *Fuero Real* indarrean egon zen bitartean mugarik ez zuen; ezkontideetako bat alargun geratzen zenean eta seme-alaben tutoretzarekin, seme-alaben ondasunen inbentarioa aurkeztu behar zien hildakoaren ahaideei. Garai horretan ere onartzen zen komisario bidez egindako testamentua, hirugarrenen batek etxea zein umerentzat geratuko zen finkatzeko; Toroko Legeekin figura hori desagertu egiten da eta kausatzailearen borondatea beteko duen pertsona gisa geratuko da, Kode Zibila eman arte, non horren funtzioa albazeak beteko baitu. Horrekin guztiarekin, nekazaritza-jabetza familiarraren kontzeptu kolektiboa Gipuzkoako zuzenbide pribatuan bazegoela frogatzen da. Erakunde horiek, gutxi edo gehiago, zerikusi handia dute Pirinio inguruetako legeriekin. Sumatzen da zain edo erro berberetik datozela guztiak, nahiz gero bakoitzaren bilakaera ezberdina izan eta batetik bestera ezberdintasunak sortu.

Horrez gain, aipatzekoa da herriko biztanleen artean sortutako anaitasuna, bai barne-herrietan, bai itsas herrietan, zenbait erakunde juridikoen bidez: auzolana, batik bat bideak konpontzeko; su-araua, suteen kalteak estaltzeko; edo kofradiak edo mutualitateak, elkarri laguntzeko. Gainera, nekazaritzako munduan zabalkuntza berezia izan duten hainbat erakunde ere badaude, hala nola errentamendurako arauak, gasaila, ondazilegiak eta abar.

Foruak hitzartzeko Aldundiaren proposamena 1841. urtean: «*Art. 16.- El fuero especial, el uso y costumbre sobre sucesiones y demás puntos de derecho privado, continuarán en vigor en Guipúzcoa como actualmente se observa, en cuanto no sea contrario a las leyes hechas en Cortes desde 1534 y que en adelante se hicieron y en este concepto los tribunales arreglarán a él sus fallos y determinaciones hasta que tenga efecto el art. 4 de la Constitución Monárquica*».

Lehen aipatu dugu *Oñati* ez zegoela Gipuzkoako erakundeetan txertatua. Hain zuzen ere, Gipuzkoako Ermandadean 1845. urtean sartu zen *Oñati*. Bitarte horretan, Konderria zenez, eraentza juridiko propio eta berezia zuen. Bertako zuzenbide zibila 1477. urtean idatzitako Ordenantzak jasotzen du eta, bertan, gurasoei beren ondasunak umeen artean nahi den moduan banatzeko aukera ematen zaie. Ordenantza hori Errege Katolikoek 1485. urtean onartu eta, ondoren, Karlos I.ak 1537.enean eta Karlos IIIak 1761. ean berretsi zuten. Ordenantzak berak zioenez, *Oñatin* ondarea zatitu egiten zen umeen artean; horrela kalte eta hondamen bidean jartzen ziren ustiategiak, guztiz zatituta geratzen zirelako. Horregatik, Bizkaian eta Gipuzkoan zegoen moduko legea eskatzen dute, non, esaten denez, *Oñatin* egiten zenaren kontrako ohitura zuten, hau da, ustiategiei zatitu gabe eusteko parada. Bertan, Bizkaia eta Gipuzkoa parekatu egiten dira ohitura horretan; ohitura hori Gipuzkoan ez zegoen idatziz

jasoa, baina bai Bizkaiko 1452ko Foru Zaharrean, ezartzen baitzuen oinordeko bati ondare guztia emateko besteak bazter zitezkeela zerbait, asko edo gutxi, emanaz. Hori bera esango dute Errege Katolikoek Oñatiko Ordenantza onartzen dutenean 1485eko urtarrilaren 6ean; alegia, Bizkaian eta Gipuzkoan egiten denaren parekoa izango dela.

«Como veemos que fassen en tierra de Guipuscoa e Viscaya e en las mayores partes dellas que como tengan costumbre contraria de la nuestra, porque ende veyendose seguiessen de la manera que nosotros en partir las caserías e heredamientos non avria persona que toviese sostenimiento de bienes rayzes, e por las tales partiçiones se desfassen las memorias de los solares e lugares donde dependen e bienen a se enajenar a estraños tienen forma, como las casas e caserías e bienes rayzes ayan de quedar e queden a uno de sus fijos e nietos enteramente e a los otros herederos enmiendan e sastisfassen de los otros bienes que les restan lo que su facultad basta».

«Ponemos por ley e estatuto lo tal en aquella mejor manera e forma que podemos e devemos, asy de fecho como de derecho, que nosotros e qualquier e qualesquier de nosotros e los que lo nuestro ovieren de aver e de heredar e todos los que en este dicho condado ovieren de venir de aqui adelante, puedan disponer e hordenar e mandar de todos sus bienes rayzes e dando cosa e parte dello entre sus fijos e nietos o otros qualesquier personas que ayan de derecho de heredar de la manera que por bien toviere, asi para que puedan dar e donar por via de donaçion o testamento o mandas o cobdiçillo o postrimera voluntad o en otra qualquier forma que los plazera, dando todos sus bienes rayzes o parte dellos a uno o a dos o a tres o a mas de los que ovieren derecho de los heredar, por yguales o maiores o menores partes, segund e de la guisa que les plazera e partiendo a ellos e entre ellos segund bien visto les sera, de guisa que aquel o aquellos quel tal les mandare o diere o señalare por su legitima, todos los tales bienes o parte dellos les valan, ayan segund e como los fueren mandados e con aquellas clausulas e cargos que les ynpusieren».

Ordenantza horren arabera, eta maiorazkoaren bidez, ondasunak *mortis causa* xedatzeko askatasuna ezartzen da. Horrez gain, eta ohitura moduan, lurralde horretako protokoloetan islaturik geratu denez, tronkalekotasunaren printzipioa ere aplikatu izan da, Gipuzkoa osoan egiten zenaren modura, ezkontzako hitzarmenetan. Hori horrela izanik, eta trataera berezia izanik, esan daiteke lege propioa eta idatzia zuela Oñatik testamentua egiteko askatasunari zegokionez. Baina, XIX. mendean, eta jadanik Gipuzkoaren barruan egonik, uste izan zen Gaztelako maiorazkoaren isla besterik ez zela, Ordenantza beraren eta Erregeek egindako berrespenen artean ezadostasun bat zegoelako terminoetan, eta ez foru propioa. Ondorioz, deuseztatuta geratu zen araudi hori legeria komuna aplikatzean.

Oñati	
1477	Ordenantzak: familia-ondarea babesteko eta testamentua askatasunez egiteko arauak
1485	Errege Katolikoek berretsia
1537	Carlos I.ak berretsia
1761	Carlos III.ak berretsia
1845	- Gipuzkoako Ermandadera batzen da - Arau haiek Gaztelako maiorazgoaren pareko zirelakoan hartu eta Gipuzkoako Forura erabat meneratzearen ondorioz desagertu egiten dira

5. Beste euskal lurraldeak

Nafarroako zuzenbide zibilak ere bere jatorria ohituran du eta erreinuaren sorreratik hasiak ziren ohiturak idatziz jasotzen, hala nola Lizarrako (1090) edo Tuterako (1117) foruetan. Ondoren, XIII. mendean, Nafarroako «Foru Nagusia» egin eta, aurrerantzean, hobekuntzak (*amejoramientos*) gehituko zaizkio testu hari 1330ean eta 1418an. Gerora, Nafarroaren berezko zuzenbide zibila beti errespetatu izan du erregeak eta zenbait bilduma ere osatu izan dira garai bakoitzera eguneratzeko; aipagarriena Joaquín ELIZONDO legelariak egindakoa (1724-1726: *Novísima Recopilación de las Leyes de Navarra*). Inoiz inork ez du zalantzan jarri partikularren arteko harremanak Nafarroan bertako foru-zuzenbideak arautzen dituela. Kode Zibila, Nafarroako iturri-sisteman, azken muturrean egon da beti, sistema juridikoak berak erantzunak emateko gaitasuna bazuelako.

Iparraldeko hiru euskal lurraldeetako bakoitzak ere bere historia juridiko pribatua bizi izan du:

(1) *Lapurdi*. Lurralde horrek, bai Ingalaterraren mende egon zen bitartean eta gerora Frantziako Iraultza bitartean ere, bizirik izan zituen bere erakunde zibilak. Lapurdiko ohiturak, Baionako Batzarrak 1514. urteko testu zabalean bildu zituen (*Les coutumes générales gardées et observées au pays et bailliage de la Bourd*), oinarrian printzipio hauek jarrita: jabetza kolektiboa, landetxeak gobernatzeko jabetzaren tronkalekotasuna eta sexuen arteko berdintasuna.

(2) *Zuberoa*. Ohiturak lehenagotik baldin bazetozten ere, idatziz 1520. urtean jarri zituen Lextarreko Batzarrak (*Les coutumes générales du pays et vicomté de Solé*). Printzipio nagusietan, aipatzekoak dira tronkalekotasuna eta baserria zatitu gabe ondorengoei emateko ohitura.

(3) *Nafarroa Beherea*. Lurralde hori Nafarroako koroari lotuta egon da eta, 1611. urtean, Frantziako Koroara erabat lotzeko asmoz, lege-bilduma egin zuen erregeak (*Los fors et costumaz deu Royaume de Navarre deça-ports avec l'estil et aranzel deudit Royaume*), 1633an argitaratuz geroztik indarrean. Beste lurraldeetan bezala, printzipio nagusietan, tronkalekotasuna jartzen da eta eskuratutako ondasunak askatasunez xedatzeko aukera ere bai.

Frantziako Iraultza ostean, *Code de Napoléon* aldarrikatuz gero, indarririk gabe utzi ziren hiru lurralde horien zuzenbideak. Hala eta guztiz ere, bertako euskal familiek beren ohiturei, bereziki landetxeak ondorengoei zatitu gabe transmititzeko ohiturari eusteko, egin izan dituzten ahaleginen berri eman izan dute legelari frantziarrek.

6. Kodeketaren eragina

6.1. Euskal lurraldeek kodeketan parte hartzea

Lehenago adierazi denez, Kodeketa Batzordeko Sail Zibilean parte hartzea ko aukera arrekusi zen (ED 1880.02.02: *Gaceta de Madrid*, otsailak 7). Bokal bana izendatzeko aukera eman zitzaien foru-lurraldeei, zeregin bat esleituz sei hilabeteko epean burutzeko: Kode Orokorrean salbuespen gisa jaso beharreko foru-printzipio eta erakundeak proposatzeko txostena (*Memoria*) egitea. Momentu hori izan zen Galiziak aprobetxatu zuena aditua izendatu eta, foru idatzirik ez bazuen ere, beren ohiturak aurkezteko foru-zuzenbide zibil moduan; harrez geroztik, lurralde hori kodeketa eta ondorengo prozesu guztietan presente egongo da. Gipuzkoak ere parada hori izan arren, bertako agintariek ez zuten inolako ekimenik abiarazi sistema forala bizirik zen bitartean saiatutako ahaleginak gauzatzeko; hain zuzen, azken karlistada amaitu eta foru-aldundien ordezkari sistema konstituzionalaren arabera aldundi probintziala ezarri ostean, egitura politikoak kontrolatzen zituztenak foru-sistema gainditu eta ideia liberalak bultzatzearen aldekoak baitziren.

«Redactar una memoria en que consignen y razonen su opinión acerca de los principios e instituciones del derecho foral, que por tener un robusto apoyo en sentimientos profundamente arraigados y tradiciones dignas de respeto, o afectar de un modo grave a la constitución de la familia o de la propiedad, deban incluirse en el Código civil, como excepción respecto a cada cual de dichas provincias de las disposiciones generales sobre las mismas materias; y también sobre aquellas otras, de que ya por inconvenientes, ya por innecesarias, ya por haber caído en desuso, sea dable prescindir» (Errege Dekretua, 1880.02.02: *Gaceta de Madrid*, otsailak 7).

Baskongada Probintzien ordezkari moduan Manuel LECANDA Y MENDIETA legelari bizkaitarra izendatu zuen ÁLVAREZ BUGALLAL ministroak, Batzordeko bokal izateko eta eskatutako lana egiteko. Txosten moduan 1881eko abuztuaren 1rako burutu zuen lana eta Espainiako foru-legediari buruzko liburu sortan argitaratu (*Derecho civil vigente en Vizcaya precedido de la Memoria sobre las instituciones civiles de aquel país*, 1883); ministerioak 1889an argitaratu zuen (*Memoria sobre las instituciones civiles que deban quedar vigentes en las Provincias Vascongadas*). Bilboko Abokatu Kolegioak ere emandako Txostenekin (*Dictámenes*) batera, probintziako inprimategiak ere argitaratu zuen 1890ean Kode Zibila indarrean jarritz geroztik. Lan eremua, berriz, Bizkaiko foru-zuzenbidea biltzera mugatu zen (*Leyes del Código Foral de Vizcaya*), beste bi probintzietako foru-zuzenbide zibilik aipatu eta jaso gabe; eta bildu ere, erakunde ale batzuk besterik ez ziren bildu. Emaitza bakana eta urria Aragoian (FRANCO Y LÓPEZ) eta Katalunian (DURÁN Y BAS) egin zen lanarekin alderatuz gero.

Oinarri Legeak lurralde desberdinetako ahalik eta xedapen gehien Kode Zibilean txertatzeko agindu zuen, besteak beste Euskal Probintzietakoak (*Provincias Vasca*s). Adituen arteko eztabaida ugari sortu zen jarrera eta segi nahi zen bide horiei buruz.

«Soy partidario de las legítimas, y defendiéndolas con el ardor de la convicción he puesto en relieve un fenómeno singular en que hasta ahora no se había reparado y que quita mucha fuerza a la argumentación de las provincias, particularmente. Este fenómeno consiste en que la familia se constituye, y la propiedad se desenvuelve por manera idéntica, en provincias regidas por sistemas legales, no ya diversos, sino opuestos. En Guipúzcoa, por ejemplo, rige la legislación castellana con sus legítimas y mejoras; en Navarra, hay por el contrario, la libertad de testar; en Aragón el padre tiene la facultad de distribuir, como le plazca su fortuna entre sus hijos, en Cataluña, es legítima de estos la cuarta parte del caudal paterno y de las tres restantes dispone el padre a su albedrío. Dificilmente se podrán imaginar cuatro organismos jurídicos más desemejantes, y sin embargo, en Guipúzcoa, Aragón, Navarra y Cataluña, se conserva perpetua, del mismo modo y por idénticos procedimientos, la familia, y con ella, la unidad agrícola, la cual no se disgrega ni fracciona a pesar de las legítimas y de las particiones que tanto preocupan y tal espanto ponen en el ánimo de los jurisconsultos forales. El propietario guipuzcoano, por lo regular, organiza su familia al casar a su hijo mayor, no más ni menos que el aragonés, y el navarro; pero hágalo éste por contrato o en testamento, es lo cierto que designa siempre al heren o su sucesor en el caserío, al poseedor de ésta unidad agrícola que siempre se conserva entera y sin la menor desmembración. Para ello dispone de las cosas de modo que pueda pagarse la legítima en dinero a sus otros hijos y si hay algún díscolo que se opone a estas combinaciones de familia, usa de la facultad de mejorar al heredero del caserío en el tercio y quinto y hace la partición por sí mismo. El hecho aparentemente anómalo de la uniformidad de la vida civil bajo el imperio de legislaciones antitéticas, encierra una gran enseñanza: la de que las costumbres influyen en la sociedad mucho más poderosamente que las leyes» (Manuel ALONSO MARTÍNEZ. *El Código Civil en sus relaciones con las legislaciones forales*. Madril, 1884-1885).

6.2. Eranskina egiteko ahaleginak

Lehenago adierazi denez ere, Kode Zibilari foru-lurraldeetako zuzenbideak bilduko dituzten Eranskinak egin eta aurkezteko agindua ematen dio Oinarri Legeak gobernuari. Horretarako, indarrean eusten zaie esanbidez foru-zuzenbideei (KZ 12), ezer adierazi ezean derogaturik geratuko baitziren; dena den, «oraingoz» bakarrik. Bitartean, lana burutuko duten batzordeak sortuko ditu gobernuak. Zeregin horretan, Espainian zehar lurralde bakoitzean zeuden praktika zibilak eta ekonomikoak jasotzeari ekin zioten legelari askok; bizkaitarren artean, Miguel de UNAMUNO («*Vizcaya. Aprovechamientos comunes; Lorra; Seguro mutuo para el ganado, etc.*»), *Revista general de Legislación y Jurisprudencia*, 1896) eta Nicolás VICARIO (*Derecho consuetudinario de Vizcaya. Memoria sobre el Derecho consuetudinario y economía popular*, 1902). Ikerketa-mugimendu horren ondorioz ere argitaratuko dira «Bizkaiko foruei» buruzko lanak (HORMAECHE, 1891; ARTIÑANO, 1894; PLAZA, 1899; JADO, 1900; BALPARDA, 1903) eta Bizkaiko «tronkalekotasunari» buruzko tesia (CHALBAUD, 1898).

Gobernuaren jarduera ofizialari dagokionez, Kodea indarrean jarri eta hamar urtera, foru-erakundeak bildu eta lege-proiektuak osatzeko batzordeak sortuko ditu 1899ko apirilaren 17ko Errege Dekretuak: «*Con objeto de formar los proyectos de ley en que se contengan las instituciones forales que conviene conservar en cada una de las provincias o territorios donde hoy existan, en conformidad a lo prevenido en los artículos 6 y 7 de la Ley de 11 de mayo de 1888, se nombrarán por el Gobierno Comisiones especiales compuestas de letrados de dichas provincias o territorios. Estos proyectos se remitirán al Gobierno en la forma en que se establece en los dos citados artículos o en aquella otra que leyes posteriores establezcan, para someterlos a la aprobación del Gobierno*». Berehala, agindu hori garatzen duen 1899ko apirilaren 24ko Errege Dekretuak batzordeen osaketa zehazten du eta, lehen baskongada probintziak aipatzen baziren ere, jada Bizkaia bakarrik aitatuko da, beste bi probintziak saihestuz: «*La de Vizcaya, de cinco Vocales: tres designados por su Diputación provincial; uno por el Colegio de Abogados de la capital de la provincia, y en su representación por su Junta de gobierno, y otro por los Notarios de la misma, nombrado por el Colegio notarial de Burgos*». Batzorde moduan maiatzaren 15ean Bilbon eratzeko agindua egon eta halaxe egiten da: jarburutzan Manuel LECANDA (Kodeketa Batzorde Nagusiko bokala); Bizkaiko Aldundiak izendatuta Aureliano GALARZA, Bartolomé BOLÍVAR eta Nicasio VERIZTAIN; Bilboko Abokatu Kolegioak izendatuta Carlos de la PLAZA; eta Burgosek Notaritza Kolegioak izendatuta Francisco QUINTANA.

Batzordea eratu zen egun berean emandako beste Errege Dekretu batean, saihesketa hura leuntzeko Arabako ordezkariak ere batzordean sartzeko agindua ematen da, Gipuzkoakorik ez ordea: «*La Comisión especial de la provincia de Vizcaya encargada de redactar los proyectos de ley en que se contengan las Instituciones forales que convenga conservar, se compondrá, además de los individuos señalados en el art. 3.º del Real decreto de 24 de Abril último, de tres Vocales de la provincia de Álava, nombrados; uno, por su Diputación provincial; otro, por el Colegio de Abogados de Vitoria, y otro, por el Colegio Notarial de dicha ciudad*». Horregatik, «Bizkaiko probintziako batzorde berezira» gehituko dira: Arabako Aldundiak izendatuta Heliodoro RAMÍREZ DE OLANO, Gasteizko Abokatu Kolegioak izendatuta Tomás SALAZAR eta Burgosek Notaritza Kolegioak izendatuta Francisco de AYALA.

Hortik aurrera, lana burutzeko sei hilabeteko epea ematen zaio batzordeari; gero, lege-proiektua Gortetara bidali aurretik, Probintzietako Aldundiek eta Abokatu Kolegioek ere txostena ematea aurreikusten da. Batzordeak, bere zeregina burutuz, plazaratu eta igorri zuen Kodeketa Batzorde Nagusira bere proiektua 1900. urtean. Baina, lehen ere aipatu denez, foru-lurraldeetako agintariak, hura aurrera ateratzeko asmoetan, ez dute irrika berezirik agertzen eta Gobernuak ere ez die presa askorik eskatzen. Aragoiko Eranskina 1925an lege bihurtu ostean, Bizkaiko batzordearen inguruan burututako Proiektua eta Txostenak argitaratzen dira 1928an: «*Proyecto de*

Apéndice al Código Civil que comprende las disposiciones aplicables de Vizcaya y Álava, por la Comisión Especial de Derecho Foral de Vizcaya y Álava, reformado por la del I. Colegio de Abogados de Bilbao en cuanto a las de Vizcaya»; hurrengo urtean Abokatu Kolegioak proiektuari beste aldaketak batzuk ere egin zizkion.

Ildo beretik, batzorde berezi hartatik kanpo geratu izan zen arren, Gipuzkoako Aldundiak, bere nekazaritza-batzordearen magalean, Proiektu bat landu eta aurkeztu zuen, Kode Zibilaren Eranskin ere izateko xedez: «*Proyecto de Real Decreto-Ley presentado por la Comisión de Agricultura a la Excma. Diputación en sesión de 6 de septiembre de 1929*». Proposamen horren egileak izan ziren Telesforo de ARANZADI eta Bonifacio ECHEGARAY (Auzitegi Goreneko Idazkari Judiziala); batzordeko kide izan eta onartu zutenak, berriz, Juan GORDOA, Antonio ELÓSEGUI, Joaquín CHURRUCA eta José Luis GAYTÁN DE AYALA. Asmoaren jatorria Euskal Ikasketen Kongresuan (1918 eta 1920) azaldutako helburuetan aurkitzen da, baserriaren eta maizterren egoera kezka nagusia zirelako landa-eremuan. Gainera, arazoa konpontzeko asmoak bazuen Gobernuako Presidentearen (PRIMO DE RIVERAREN) agindua (1923-1924), Aldundiaren proposamena bultzatuko zuela alegia. Proposamenak aurrera egiteko aukerak bertan behera etorri ziren arren, oraindik ere Bonifacio ECHAGARAYk asmoari eutsi zion: «*Moción sobre el Apéndice Civil del Código Civil, presentado por el representante de la Sección de Derechos Vascos en la Junta permanente de la Sociedad [de Estudios Vascos] y aprobada por ésta en su sesión de 8 de setiembre de 1930*».

Aiarako Foruari dagokionez, berriz, Arabako Abokatu Kolegioak ere oso txosten landua eta interesgarria argitaratu zuen 1930ean ere. Aiarako forua ezagutzeko eta zehazteko lan sakonak burutu zituen legelaria izan zen haren egilea: Luis María URIARTE LEBARIO.

Garai hartan bizi izan zen egoera politiko bortitzak eta krisi ekonomikoak ito zituen proiektu horiek guztiak. Gero, errepublikako konstituzioaren arabera, Euskal Herriko autonomia-lurraldea sortzen duen Estatutuak legedia zibila emateko eskuduntza eskusiboa eta exekuzio zuzeneko aitortzen dio eusko legebiltzarrari: «*Legislación civil en general, incluso en las materias reguladas actualmente por el Derecho foral, escrito o consuetudinario, y el registro civil*». Foru-zuzenbidea, idatzia nahiz ohiturazkoa, arautzeko aukera jasotzen da, baina eskuduntza zibila garatzeko betarik ez du emango gerra zibila pil-pilean zelako.

6.3. Bilduma egiteko prozesua

6.3.1. Bizkaiko eta Arabako Bilduma

Lehen azaldu den 1946ean Zaragozan egindako kongresuan parte hartu zuen bizkaitarren eta arabarren ordezkariak (*sección vizcaíno-alavesa*), foru-lurralde horien grina defendatzeko: «*El amor a la variedad legislativa que se siente en su sección no es romántica ni sentimentalista; está fundado en la realidad de la aplicación de un régimen legal*» (Gregorio ALTUBE, ABC, 8 octubre 1946). Bildumak egiteko erabakia hartu eta lan hori burutzeko batzordeak izendatuko ditu Gobernuak. Hartara, Justizia Ministerioak, 1947ko maiatzaren 23ko Dekretu bidez, entzute bereziko adituez osatutako lan-taldeak martxan jarriko ditu, aurreproiektuak gauzatu ditzaten. Bilboko Audientzia Probintzialaren jarburutzapean, hauek osatuko dute *Bizkaiko batzordea*: Fernando ECHEGARAY, Miguel LORELO, Plácido de CAREAGA GOROSTIZA, Nazario OREAGA MUGURUZA, Darío ARETIO MENDIOLAS, José María MIGOTA GUEZALA, César OLARTUA ARANA, Luis PÉREZ ORDÓÑEZ eta Mario ZUBIAGA OZAMIZ. Batzorde horrekin harreman estuan eta Gasteizko Audientzia Probintzialaren jarburutzapean ariko da *Arabako batzordea*, hauekin osatua: Antonio de ECHAVE-SUSTAETA PECIÑA, José Luis de la PEÑA MEREDIZ, Pedro ORTIZ LÓPEZ DE ALDA, Antonio ECHAVE-SUSTAETA PEDROSO, Ignacio IÑIGUEZ DE LA TORRE GUTIÉRREZ eta Gregorio ALTUBE IZAGA.

Batzorde bien lana elkartuz osatuko da Bildumaren «aurreproiektua». Gero, Kodeketa Batzorde Nagusitik pasa ostean, Justizia Ministroa zen bizkaitar Antonio ITURMENDIK defendatu zuen «proiektua» Gortetan eta horiek «lege» bihurtu zuten: «*Ley 42/1959, de 30 de julio, sobre compilación de Derecho Civil Foral de Vizcaya y Álava*». Gipuzkoako zuzenbide zibila Bildumatik kanpo utzirik, urte horretan bertan lurraldeko zuzenbideari buruzko tesi hau burutu zuen Antonio CILLÁN APALATEGUI irakasleak: «*La comunidad foral de pastos en Guipúzcoa*».

Lege 32/1959	
Lehen Liburua: Bizkaia	
Lurraldea	1-5
Tronkalekotasuna	6-12
Testamentu-formak	II-buraco (<i>si</i>): 14
	Komisario bidezkoa: 15-20
Oinordetza	Testamentu bidezkoa: 21-30
	<i>Ab intestato</i> : 31-34
Oinordetza eta dohaintzei buruzko xedapen komunak	35-40
Ezkontzako eraentza ekonomikoa eta foru-komunikazioa	41-50
Tronkaleko ondasunak besterentzea	51-59
Bigarren Liburua: Araba	
Laudio eta Aramaio	Bizkaiko zuzenbidea: 60
Aiara	Lurraldea: 61
	Oinordetza: 62-63

6.3.2. Nafarroako Bilduma edo Foru Berria

Lehen adierazi denez, 1/1973 Legean jasotzen da foru-zuzenbide zibilarren Bilduma; Nafarroako «Foru Berria» goitizenez ere ezagutzen da. Bere ezaugarri nagusietan honako hauek azpimarra daitezke:

(1) Egiteko moduari dagokionez, gainerako bildumak ez bezala, Nafarroako Aldundiaren eta Espainiako Gobernuaren arteko akordio bidez egindako bilduma da.

(2) Oinarrian hartzen dituen printzipioak hauek dira: askatasun zibila, fede ona, ekitatea, familia-batuketa eta etxaguntza edo baserria iraunaraztea.

(3) Formaren ikuspegitik, bilduma ez dute artikuluek osatzen, legeek baino.

(4) Bilduma zer den adierazteko, 1. legeak hau dio: «*Compilación.- Esta Compilación del Derecho privado foral, o Fuero Nuevo de Navarra, recoge el vigente Derecho civil del antiguo Reino, conforme a la tradición y a la observancia práctica de sus costumbres, fueros y leyes.*

Tradición jurídica navarra.- Como expresión del sentido histórico y de la continuidad del Derecho Privado Foral de Navarra, conservan rango preferente para la interpretación e integración de las Leyes de la Compilación, y por este orden: las Leyes de Cortes posteriores a la Novísima Recopilación; la Novísima Recopilación; los Amejoramientos del Fuero; el Fuero General de Navarra; los demás textos legales, como los fueros locales y el Fuero Reducido, y el Derecho Romano para las instituciones o preceptos que la costumbre o la presente Compilación hayan recibido del mismo».

Beraz, aurreko legeria ez du derogatzen, eta lehentasuna ematen dio Foru Berriko legeak interpretatzeko eta osatzeko.

6.3.3. Gipuzkoako ohiturak

Kode Zibila onetsi zenean, 1889. urtean, Gipuzkoa 12. artikulua eremutik at geratu eta bere iturri-sistema Kodean ezarritakoa izango da: legea, ohitura eta zuzenbideko printzipio orokorrak. Ondorioz, legearen aurkako ohiturarik onartu ez eta partikularren arteko erlazio juridikoak arautzeko Kode Zibila aplikatuko da. Geroztik, Gipuzkoako Foru Aldundia saiatu zen hainbatetan Gipuzkoako ohiturak idatziz jartzen, Kode Zibilar gehigarri gisa eransteko (apéndice). Eusko Ikaskuntzak 1918. urtean Oñatin antolatutako Kongresuan ateratako ondorioak abiapuntu izanik, saiakera haiek 1920-1930eko hamarkadan egin ziren. Esanguratsuen lehen aipatu dena: «*Proyecto de Real Decreto-Ley presentado por la Comisión de Agricultura a la Excm. Diputación en sesión de 6 de septiembre de 1929*». Asmo horiek porrot egin zuten, batik bat arrazoi eta egoera politikoak tarteko. Urte horietatik ia mende bukaera arte Gipuzkoako ohitura zibilak idatziz jartzeko ez da inongo ahalegin sendorik burutuko. Zenbait autorek ere egoera hori jaso dute beren idazkietan, nahiz praktikan nekazaritzako errealitatean gero eta nekezago mantendu den ohitura

izan; hiltzorian egon zela esatea ez da gehiegikeria, seguruenik jendearen ezjakintasuna dela medio, ez bere erabilgarritasuna galdu duelako.

«La elección del hijo para casa es una costumbre arraigadísima en el hogar rural guipuzcoano, por cuya virtud el padre o la madre en sus testamentos o en el contrato matrimonial eligen al hijo que consideran más apto para seguir la labranza del caserío, que aunque lo llevan en arrendamiento, suelen sucederse en él distintas generaciones, y a ese hijo le hacen donación del caserío o lo declaran heredero; a los demás hijos, si existen otros bienes independientes del caserío y del ganado, les dejan esos bienes; de lo contrario, disponen que el “hijo señalado para la casa” les pase algún tanto o nada, según las circunstancias. A esta particularidad se debe, principalmente, el que no exista el problema de la tierra en Guipúzcoa, por hallarse equitativamente repartida, hasta el punto de que el mayor terrateniente de la provincia apenas si llega a pagar más de tres mil pesetas de contribución territorial por sus caseríos» (León LEAL RAMOS, 1936; halaber Amadeo FUENMAYOR CHAMPÍN, 1948, eta José Javier LÓPEZ JACOISTE, 1961).

Ohiturazko zuzenbide hartatik bizirik iraun duen praktika baserriaren batasuna lortzera bideratutakoa izan da bereziki. Hasieran «maiorazkoa» eratu zuten bideratzen bazen ere, gero seniparteko «hobekuntzen» bidez egin izan da, eta, azkenik, Kode Zibileko 1056. artikulua erabiliz batik bat. Kode Zibila eman arte, gainera, itzultze tronkala ere ezartzen zen ezkontzako hitzarmenetan ezkontza seme-alabarik gabe desegiten zen kasuetarako.

Bere aldetik, Auzitegi Gorenak, Kode Zibila eman aurretik, bi auzi erabakitze aukera izan zuen Gipuzkoako ohiturei buruz, 1859ko abenduaren 19ko eta 1866ko apirilaren 28ko epaien bidez. Normalean ezkontzako hitzarmenetan ezartzen ziren itzultze tronkalari buruzkoak dira biak. Hura baliozkoa dela defendatzeko alegatzen du legegizonak Gipuzkoan jarraitzen zen ohitura zaharra dela hori. Lehenengo epaian ez da onartzen itzultze tronkala, hau argudiatuz: «Que la costumbre en que se ha pretendido sostener la eficacia del pacto de reversión no está apoyada en disposición alguna foral de Guipúzcoa, ni reúne las circunstancias exigidas por las leyes 5ª y 6ª, tit. 2º, de la Partida 1ª, invocadas en apoyo del recurso, para que pueda prevalecer sobre la ley general acerca de las sucesiones intestadas, pues no se ha justificado que dicha costumbre tuviese la aprobación del señor de la tierra ni que se hayan dado juicios sobre ella». Hala ere, onartzen da ohitura badela, beti ere esanbidez Toroko VI. Legeari uko egiten zaiola ezarri gero eta Foruren batean oinarritzen bada; esaterako Donostiako Foruak onartzen zuen itzultze tronkala. Bigarren epaian, aldiz, itzultze tronkala onartzen da, esanbidez uko egin zitzaiolako Toroko VI. Legeari. Dena den, Kode Zibila agertzen denean, itzultze tronkala guztiz desagertzen da Gipuzkoan, Kode Zibileko arauak ezin zaielako uko egin eta praktikan jartzeko beste inongo modurik ez dagoelako. Ondoren, eta jadanik doktrinan behintzat Gipuzkoan ez zela foru-zuzenbiderik onarturik, autore batzuek familia-ondarea zatitu gabe mantentzeko ohitura bazela onartzen zuten arren, beste bi epai agertzen dira: 1896ko abenduaren 28koa eta 1899ko azaroaren 23koa. Kodeaz gero, eta etxearen zatiezintasunarekin lotuz, eztabaida 1056. artikulua inguruan ibiliko da.

Iruñeko Lurralde Auzitegiak ere gaiari heltzeko aukera izan du urte batzuk geroago beste egoera batean: 1969ko azaroaren 25eko epaian eta 1970eko azaroaren 10ekoan. Kasu horietan ere, zatiezintasunaren ohiturari eutsi nahi zaio modu batera edo bestera, baina Auzitegiek, beti, nahiz ohitura hori badela onartu, Kode Zibileko araudia hertsiki aplikatzen dute.

Jurisprudentzia ofizialean, Erregistro eta Notaritzako Zuzendaritza Nagusiak ere gaia aztertzeko aukera izan du hainbat ebazpenetan (1901.04.05, 1905.12.04, 1919.12.12, 1917.05.29, 1921.03.09, 1924.10.03 eta 1925.07.23). Azken kasu horretan, familia-burua hil eta horren testamentuari jarraituz, albazeak partizioa egitean hobekuntzaren onura zuenari ematen dio baserria, eta gainerakoei senipartea dirutan ematen die. Jabetza Erregistroko arduradunak ezin dela inskribatu dio, zeren bere ustez albazeak ez dauka horretarako ahalmenik. Horren aurka alegatu egiten da, besteak beste, Gipuzkoan gauzak horrela egiteko ohitura dagoela, baserriaren batasunari eusteko. Azkenik, arrazoia ematen zaie hori defendatzen dutenei, besteak beste honako hau adieraziz: «*Considerando que también robustecen la afirmación anterior, en primer lugar, las circunstancias del caserío vasco, que, según la Resolución de este Centro de 3 de octubre de 1924, es una explotación agrícola familiar, de régimen foral antiguo, cuya constante indivisión, transmisión íntegra y perpetuidad de arrendamiento la aproximan a un patrimonio indivisible (presenta elementos tan reales y bases tan objetivas, que muchas veces ha servido como base topográfica para la identificación de personas y formación de apellidos), y en segundo término, la autorización concedida por el último párrafo del citado artículo 1056 CC al padre que en interés de su familia quiera conservar indivisa una explotación agrícola, para disponer que se satisfaga en metálico su legítima a los demás hijos*».

Aipatutako eta beste Gipuzkoako ohituren azterketa sakona burutzen duen tesia (1969-1972) argitaratu zuen Álvaro NAVAJAS LAPORTE irakasle eta abokatuak: «*La ordenación consuetudinaria del caserío en Guipúzcoa*» (1975). Garai horretan hasiak ziren Gipuzkoako zuzenbide zibila berreskuratzearen aldeko iritzi berriak ere: «*El país necesita que el caserío se conserve y desarrolle; como forma eficaz que puede ser para una cierta medida de producción agropecuaria a todas luces insustituible; como entorno necesario de los centros urbanos e industriales; y como factor estabilizador de una población tránsfuga cada vez más inquieta y desarraigada... Ese hogar que es el caserío con sus tierras, sus ganados y sus pertenencias, exige una adecuada ordenación jurídica que permita conseguir la continuidad y eficacia operativa del mismo*» (ARALUCE VILLAR, «*La ordenación familiar del caserío guipuzcoano*», 1970).

«No sólo parece posible, sino también aconsejable. Posible, porque existe un evidente paralelismo entre los distintos “sistemas” forales, sobre todo si contemplamos grandes áreas de los mismos: así, p. ej., la relación existente entre “propiedad familiar” y sucesión “mortis causa”, donde encontramos que, a mayor desarrollo del principio de troncalidad corresponde, generalmente, una mayor “libertad de testar o de disponer mortis causa”. Esto que pone de relieve un grado distinto de evolución entre los diferentes sistemas, o una diversa instrumentación de la amalgama de los

elementos que los integran, en cuanto se separan entre sí, acredita una “finalidad uniforme” en las instituciones que se configuran como expresión de esa relación entre propiedad y sucesión, por donde los Derechos forales, además, se separan más hondamente del Derecho común... En el País Vasco, este argumento hace posible extender las instituciones forales a territorios de Derecho común, como Guipúzcoa o parcialmente aforados, como Álava» (DE LOS MOZOS Y DE LOS MOZOS, 1971).

Konstituzioa emanez geroztik, epairik garrantzitsuen Auzitegi Gorenak 1984ko uztailaren 12an eman zuena da, Gipuzkoako zuzenbidearen berezitasuna onartzen baitu. Epai horretan, Auzitegi Gorenak adierazten du Gipuzkoan erlazio zibilak arautzeko bi ordenamendu desberdin egon direla bizirik: bata Auzitegiek aplikatzen duten Kode Zibila, eta bestea zenbait erlazio arautzeko praktikan erabiltzen zen bertako zuzenbidea. Hain zuzen ere, horregatik, baliozkotzat jotzen ditu Gipuzkoan, oinordetzako itunak, nahiz Kode Zibileko 1271.2. artikuluan ezarritakoaren aurkakoak izan. Hori onartzen den heinean, esan daiteke ez dela Kodearen iturri-sisteman barnean dagoen ohitura, zeren ohitura legearen kontrakoa baldin bada ez baita onartzen. Aldiz, kasu horretan legearen kontrako ohitura onartu eta baliozkotzat jotzen da arrazoi bategatik: Kode Zibilaz gain aplikagarri den ordenamendu zibil gipuzkoarra onartzen delako.

«Ya que propiamente las combatidas no son donaciones puras en perjuicio de la legítima de las demandantes-recurrentes, sino que ofrecen la diferente naturaleza que les resulta de las escrituras que las instrumentan pues, en efecto, con antecedente en una sociedad o mancomunidad a uso del país que... evidencia... que las fincas no fueron donadas puramente sino más bien aportadas por los causantes padres de los litigantes a otra sociedad familiar en la escritura de 1951 la que se denomina de constitución de sociedad familiar y donación, y de la cual son estipulaciones...; y haciéndose constar que mientras no resulte de documento auténtico la separación de las partes de la sociedad familiar deberá entenderse subsistente ésta y en pleno vigor la donación realizada».

ARECHEDERRA ARANZADI, Luis Ignacio (1986): «Testar a la navarra. Derecho consuetudinario guipuzcoano o descodificación», *Revista Jurídica del Notariado*, 1, 87; *Revista de Derecho Notarial*, azaroa-abendua, 7.

GARCÍA CANTERO, Gabriel (1986): «Más sobre el derecho consuetudinario guipuzcoano», *Jornadas de Estudio sobre Actualización de los Derechos Históricos Vascos*.